

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

БУЛКА ДАР'Я ЮРІЇВНА

Допускається до захисту:

Завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин, кандидат
економічних наук, доцент

Марія ШКУРАТ

«_____» _____ 2026 р.

Вплив багатонаціональних корпорацій на економічний розвиток країн

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес. Бізнес-переклад»

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Науковий керівник:

Юлія ІЩУК, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
доктор філософії, доцент

підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною
шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2026

АНОТАЦІЯ

Булка Д. Ю. Вплив багатонаціональних корпорацій на економічний розвиток країн. Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини». Освітня програма «Міжнародний бізнес. Бізнес-переклад». Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2026.

У кваліфікаційній (бакалаврській) роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти впливу багатонаціональних корпорацій на економічний розвиток країн у сучасних умовах глобалізації. Визначено сутність, ознаки та основні типи багатонаціональних корпорацій, проаналізовано їх роль у міжнародному русі капіталу, трансфері технологій та формуванні глобальних виробничих ланцюгів.

Ключові слова: багатонаціональні корпорації, економічний розвиток, глобалізація, прямі іноземні інвестиції, міжнародний бізнес, трансфер технологій, інвестиційна політика, конкурентоспроможність.

66 с., 9 табл., 8 рис., 43 джерела.

ABSTRACT

Bulka D. Y. Impact of Multinational Corporations on the Economic Development of Countries. Specialty 292 “International Economic Relations”, specialization “Business Translation”. Vasyl’ Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2026.

The bachelor’s qualification work investigates theoretical and practical aspects of the influence of multinational corporations on the economic development of countries in the context of globalization.

Keywords: multinational corporations, economic development, globalization, foreign direct investment, international business, technology transfer, investment policy, competitiveness.

66 pages, 9 tables, 8 figures, 43 references.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ.....	8
1.1 Сутність, ознаки та еволюція БНК у глобальній економіці	8
1.2 Теоретичні концепції міжнародної діяльності БНК	12
1.3 Канали впливу БНК на економічний розвиток країн	17
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ВПЛИВУ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН.....	25
2.1 Роль БНК у формуванні глобальних потоків прямих іноземних інвестицій.....	25
2.2 Вплив діяльності БНК на економіку приймаючих країн.....	32
2.3 Порівняльний аналіз ефектів БНК у розвинених країнах та країнах, що розвиваються	38
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВПЛИВУ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ.....	45
3.1 Інструменти державної політики регулювання діяльності БНК.....	45
3.2 Світовий досвід використання потенціалу БНК для розвитку країн.....	48
3.3 Перспективи та стратегічні пріоритети співпраці України з БНК.....	54
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується поглибленням міжнародної виробничої кооперації, зростанням ролі прямих іноземних інвестицій, посиленням технологічної конкуренції та трансформацією глобальних ланцюгів створення вартості. За таких умов багатонаціональні корпорації посідають провідне місце у системі міжнародних економічних відносин, оскільки саме вони концентрують значні фінансові, виробничі, інноваційні й організаційні ресурси, здійснюють масштабне транскордонне переміщення капіталу та суттєво впливають на структуру, темпи й якість економічного розвитку країн. Такий акцент на темі, об'єкті, предметі, меті та завданнях відповідає вимогам методичних рекомендацій до бакалаврської роботи.

Вплив багатонаціональних корпорацій на економічний розвиток країн має складний і суперечливий характер. З одного боку, діяльність цих корпорацій сприяє надходженню інвестицій, створенню робочих місць, поширенню сучасних технологій, включенню національних виробників у міжнародні виробничі мережі, підвищенню продуктивності праці та експортного потенціалу країни. З іншого боку, надмірна залежність від зовнішнього корпоративного капіталу може супроводжуватися витісненням національного бізнесу з окремих сегментів ринку, виведенням прибутків за кордон, посиленням структурних диспропорцій, податковими втратами та зростанням чутливості економіки до змін глобальної кон'юнктури. Саме тому дослідження характеру, форм і наслідків впливу багатонаціональних корпорацій на економічний розвиток країн є важливим як у теоретичному, так і в прикладному аспектах.

Особливої ваги ця проблема набуває для країн, які прагнуть забезпечити стійке економічне зростання, модернізувати виробничу базу, підвищити міжнародну конкурентоспроможність і водночас зберегти належний рівень економічної безпеки. У таких умовах важливим є не лише залучення багатонаціональних корпорацій до національної економіки, а й формування ефективної державної політики, здатної забезпечити баланс між інтересами

держави, національного бізнесу та глобального капіталу. Це потребує чіткого наукового осмислення економічної природи багатонаціональних корпорацій, механізмів їх функціонування та каналів впливу на макро- і мезорівні.

Науковий інтерес до теми зумовлений також тим, що у сучасній економічній літературі відсутній єдиний підхід до оцінки наслідків діяльності багатонаціональних корпорацій для країн-реципієнтів. Частина дослідників розглядає їх переважно як чинник модернізації, інноваційного оновлення та зростання інвестиційної привабливості, тоді як інші наголошують на ризиках монополізації ринків, посилення зовнішньої залежності та поглиблення нерівномірності розвитку. Значний внесок у дослідження сутності, механізмів функціонування та впливу багатонаціональних і транснаціональних корпорацій на економічний розвиток країн зробили зарубіжні вчені С. Хаймер, Р. Вернон, Дж. Даннінг, П. Баклі, М. Кессон, А. Рутман, Дж. Стопфорд, Дж. Кантвелл, а також вітчизняні науковці О. І. Рогач, О. В. Шкурупій, Я. М. Столярчук, І. О. Давидова, Т. В. Марченко, М. М. Лещенко, О. В. Воскобоева, О. С. Ромащенко, С. В. Якубовський, О. В. Крехівський та інші, у працях яких розкрито теоретичні засади міжнародної діяльності корпорацій, канали їх впливу на національні економіки, інвестиційні, технологічні та конкурентні ефекти, а також ризики для країн-реципієнтів.

Об'єктом дослідження є процес економічного розвитку країн в умовах активізації діяльності багатонаціональних корпорацій. **Предметом** дослідження є чинники, канали та механізми впливу багатонаціональних корпорацій на макроекономічні показники та структурні зміни національних економік.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад та дослідження особливостей впливу багатонаціональних корпорацій на економічний розвиток країн для визначення напрямів підвищення ефективності їхньої взаємодії з державою.

Відповідно до поставленої мети у роботі визначено такі **завдання**:

1. розкрити економічну сутність багатонаціональних корпорацій та уточнити їх місце у сучасній світовій економіці;

2. систематизувати основні підходи до визначення ознак, функцій і форм діяльності багатонаціональних корпорацій;
3. охарактеризувати ключові канали впливу багатонаціональних корпорацій на економічний розвиток країн;
4. визначити роль прямих іноземних інвестицій у реалізації економічного впливу багатонаціональних корпорацій;
5. дослідити вплив багатонаціональних корпорацій на зайнятість, продуктивність праці та технологічне оновлення економіки;
6. проаналізувати позитивні наслідки діяльності багатонаціональних корпорацій для країн-реципієнтів;
7. виявити основні ризики та негативні ефекти функціонування багатонаціональних корпорацій у національній економіці;
8. узагальнити сучасні підходи до державного регулювання діяльності багатонаціональних корпорацій;
9. обґрунтувати напрями підвищення ефективності використання потенціалу багатонаціональних корпорацій для економічного розвитку країн.

Методи дослідження: наукового абстрагування, аналізу і синтезу, логічного узагальнення, порівняння, групування, системного підходу, статистичного аналізу та графічного відображення результатів. Застосування цих методів дало змогу послідовно розкрити сутність досліджуваних явищ, виявити взаємозв'язки між діяльністю багатонаціональних корпорацій і показниками економічного розвитку країн, а також сформулювати обґрунтовані висновки.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем міжнародної економіки, матеріали міжнародних організацій, офіційні статистичні дані, аналітичні огляди та результати сучасних наукових досліджень, присвячених діяльності багатонаціональних корпорацій і питанням економічного розвитку країн.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в узагальненні та систематизації наукових підходів до дослідження

багатонаціональних корпорацій, уточненні каналів їх впливу на економічний розвиток країн, а також у формуванні прикладних рекомендацій щодо підвищення ефективності державної політики у сфері залучення прямих іноземних інвестицій, регулювання діяльності БНК та використання їх потенціалу для модернізації економіки, зростання зайнятості, технологічного оновлення й посилення конкурентоспроможності країни; окремі положення роботи можуть бути використані у діяльності органів державного управління, у практиці розроблення інвестиційної та зовнішньоекономічної політики, а також у навчальному процесі при викладанні дисциплін з міжнародної економіки та міжнародних економічних відносин.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та результати дослідження знайшли відображення у науковій статті на тему «Локалізація R&D та функцій високої доданої вартості багатонаціональних корпорацій як чинник технологічного розвитку країн-реципієнтів».

Структура роботи. Кваліфікаційна бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, анотації та списку використаних джерел, що налічує 43 найменування. У першому розділі розкрито теоретичні засади діяльності багатонаціональних корпорацій, у другому – проаналізовано їх вплив на економічний розвиток країн-реципієнтів, у третьому – визначено проблеми, перспективи та напрями вдосконалення взаємодії держави з багатонаціональними корпораціями. Загальний обсяг роботи становить 67 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

1.1 Сутність, ознаки та еволюція БНК у глобальній економіці

Багатонаціональні корпорації посідають особливе місце у системі сучасних міжнародних економічних відносин, оскільки поєднують у своїй діяльності виробничі, інвестиційні, управлінські та комерційні процеси, що здійснюються одночасно в кількох країнах. Їх поява і поширення безпосередньо пов'язані з розвитком міжнародного поділу праці, поглибленням економічної взаємозалежності держав і формуванням глобального ринку. У сучасній економічній науці багатонаціональні корпорації розглядаються не просто як великі компанії, що працюють за межами національного ринку, а як складні корпоративні структури, здатні організовувати та координувати діяльність у різних юрисдикціях на основі єдиної стратегії розвитку [12, с. 18–24].

Сутність багатонаціональної корпорації полягає у поєднанні національного походження капіталу з міжнародним характером функціонування. Така корпорація має материнську компанію, яка визначає загальні напрями діяльності, формує корпоративну політику, контролює управлінські рішення та забезпечує узгодженість роботи дочірніх підприємств, філій, представництв і пов'язаних структур в інших країнах. Саме наявність єдиного центру координації та стійкої системи закордонних підрозділів дозволяє відмежувати багатонаціональну корпорацію від звичайного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, який лише експортує продукцію або укладає окремі міжнародні контракти.

Однією з ключових ознак багатонаціональної корпорації є здійснення реальної економічної діяльності на території кількох держав. Йдеться не лише про продаж товарів чи послуг за кордон, а про наявність постійної організаційної, виробничої, управлінської або сервісної присутності в інших країнах. Це означає, що корпорація бере участь у створенні доданої вартості за межами країни свого

походження, використовуючи міжнародне розміщення ресурсів, виробництва, персоналу та управлінських функцій.

Не менш важливою ознакою є корпоративний контроль над закордонними структурами. Він проявляється у праві визначати стратегічні цілі, фінансову політику, стандарти діяльності, принципи управління та порядок внутрішньокорпоративної взаємодії.

Такий контроль може реалізовуватися через участь у капіталі, механізми вирішального впливу на прийняття рішень або інші форми підпорядкування, які забезпечують цілісність корпорації як єдиного економічного організму. Саме завдяки цьому багатонаціональна корпорація функціонує не як сукупність ізольованих підприємств, а як інтегрована система.

Ще однією сутнісною рисою багатонаціональних корпорацій є внутрішньокорпоративний рух ресурсів. У межах такої структури відбувається передача капіталу, технологій, управлінського досвіду, інформації, інтелектуальних активів і кадрового потенціалу між різними ланками корпоративної мережі. Це створює особливий внутрішній економічний простір, у якому рішення приймаються з урахуванням інтересів усієї корпорації, а не окремого підрозділу. Такий підхід забезпечує гнучкість, адаптивність і можливість швидкого реагування на зміни у зовнішньому середовищі [5].

Характерною ознакою багатонаціональних корпорацій є також поєднання глобальної координації з локальною адаптацією. З одного боку, материнська структура прагне забезпечити єдині стандарти якості, корпоративної культури, фінансового контролю та стратегічного планування. З іншого боку, дочірні компанії змушені враховувати особливості національного законодавства, ділового середовища, попиту, трудових відносин і культурних традицій країни перебування.

У результаті діяльність багатонаціональної корпорації завжди будується на поєднанні уніфікації та пристосування, що є однією з головних передумов її ефективності. Для узагальнення основних характеристик багатонаціональних корпорацій доцільно подати їх у табличній формі.

Таблиця 1.1 – Основні ознаки багатонаціональних корпорацій

Ознака	Характеристика
Міжнародний характер діяльності	Корпорація здійснює господарську діяльність у кількох країнах і має постійну присутність за межами держави походження
Єдиний центр стратегічного управління	Ключові рішення щодо розвитку, інвестицій, фінансів і корпоративної політики координуються материнською компанією
Наявність закордонних підрозділів	Структура корпорації включає дочірні підприємства, філії, представництва або інші контрольовані одиниці в інших державах
Корпоративний контроль	Материнська компанія здійснює вирішальний вплив на управління, розподіл ресурсів і стратегічні напрями діяльності
Внутрішньокорпоративний рух ресурсів	Усередині корпорації відбувається переміщення капіталу, технологій, інформації, кадрів і управлінських рішень
Поєднання глобальної координації та локальної адаптації	Загальна стратегія корпорації узгоджується з особливостями національних ринків і правового середовища окремих країн

Джерело: розроблено автором на основі [1; 5; 12].

У науковій літературі багатонаціональні корпорації часто співвідносять із транснаціональними корпораціями, міжнародними компаніями та глобальними фірмами. Ці поняття є близькими за змістом, однак не повністю тотожними. Поняття багатонаціональної корпорації акцентує увагу на діяльності в кількох країнах і наявності багатоланкової міжнародної структури, тоді як інші терміни можуть підкреслювати передусім характер управління, масштаби інтеграції або спосіб організації міжнародних операцій [1]. Для цілей цього дослідження доцільно використовувати поняття багатонаціональної корпорації як найбільш змістовне для характеристики підприємницької структури, що поєднує міжнародну присутність, корпоративний контроль і системну координацію діяльності.

Еволюція багатонаціональних корпорацій відображає загальні зміни у світовій економіці. На початкових етапах міжнародна експансія компаній переважно була пов'язана з розвитком зовнішньої торгівлі, освоєнням нових

ринків збуту та забезпеченням доступу до сировини. Надалі міжнародний бізнес почав переходити до створення закордонних виробничих підрозділів, що дозволяло скорочувати витрати, обходити торговельні бар'єри та закріплюватися на перспективних ринках. Із поглибленням глобалізаційних процесів багатонаціональні корпорації перетворилися на розгалужені мережеві структури, у межах яких різні стадії створення вартості розміщуються в різних країнах залежно від їхніх конкурентних переваг.

Подальший розвиток багатонаціональних корпорацій супроводжувався ускладненням їх організаційних моделей. Якщо раніше переважали ієрархічні системи з жорсткою централізацією, то згодом поширення набули більш гнучкі форми управління, орієнтовані на функціональну спеціалізацію, регіональну координацію та мережеву взаємодію [9, с. 31–38]. Це було зумовлено необхідністю одночасно підтримувати стратегічну єдність корпорації та підвищувати оперативність рішень у різних країнах. У результаті сучасна багатонаціональна корпорація вже не обмежується простою моделлю «центр – філія», а функціонує як багаторівнева система з розподілом повноважень між різними управлінськими ланками.

Важливим етапом еволюції стало зростання ролі нематеріальних активів у діяльності багатонаціональних корпорацій. Якщо раніше основою їх міжнародної присутності були матеріальні ресурси, виробничі потужності та доступ до сировини, то в сучасних умовах дедалі більшого значення набувають знання, бренди, цифрові платформи, управлінські технології, інновації та інтелектуальна власність. Це суттєво змінило логіку міжнародного бізнесу, оскільки конкурентні переваги корпорацій усе частіше формуються не лише через контроль над фізичними активами, а й через здатність ефективно управляти інформацією, технологіями та глобальними мережами.

Сучасний етап розвитку багатонаціональних корпорацій характеризується посиленням їх взаємодії з державами, міжнародними організаціями, національними ринками праці, локальними постачальниками та споживачами. Вони дедалі частіше виступають не лише економічними, а й інституційними

учасниками глобальних процесів, впливаючи на формування стандартів ведення бізнесу, підходів до корпоративної відповідальності, екологічної політики, цифрової трансформації та міжнародної конкуренції. У зв'язку з цим дослідження багатонаціональних корпорацій потребує не вузького галузевого, а комплексного підходу, який враховує їхню багатовимірну роль у сучасній економіці [8, с. 41–49].

Отже, багатонаціональні корпорації слід розглядати як особливу форму організації міжнародного бізнесу, для якої характерні наявність закордонних підрозділів, єдиний центр стратегічного управління, корпоративний контроль, внутрішньокорпоративний рух ресурсів і поєднання глобальної координації з локальною адаптацією. Їх еволюція засвідчує поступовий перехід від простих форм міжнародної присутності до складних інтегрованих мереж, що функціонують у межах глобальної економіки. Саме тому з'ясування сутності, ознак і етапів розвитку багатонаціональних корпорацій є необхідною теоретичною основою для подальшого дослідження їх впливу на економічний розвиток країн.

1.2 Теоретичні концепції міжнародної діяльності БНК

Теоретичне осмислення міжнародної діяльності багатонаціональних корпорацій має важливе значення для розуміння їх ролі у сучасній світовій економіці. Саме теоретичні концепції дозволяють пояснити причини виходу корпорацій за межі національного ринку, особливості організації їх закордонної діяльності, логіку вибору країн розміщення виробництва, а також способи координації численних підрозділів у різних державах. Без належної теоретичної основи дослідження діяльності багатонаціональних корпорацій було б зведене лише до опису окремих фактів, тоді як науковий підхід вимагає виявлення внутрішніх закономірностей, що визначають міжнародну експансію великого бізнесу [11, с. 12–18].

У науковій літературі міжнародна діяльність багатонаціональних корпорацій пояснюється через кілька взаємопов'язаних концептуальних підходів. Кожен із них акцентує увагу на окремому аспекті функціонування корпорацій: на перевагах власності, особливостях розміщення виробництва, здатності до внутрішньокорпоративної координації, доступі до ресурсів, використанні технологічних переваг, а також на прагненні знизити витрати та посилити конкурентні позиції на світовому ринку. У сукупності ці підходи формують цілісне уявлення про природу міжнародної діяльності БНК.

Однією з найвідоміших є концепція ринкових недосконалостей, відповідно до якої міжнародна діяльність корпорацій виникає як реакція на обмеження звичайного ринкового механізму. У ситуації, коли ринки капіталу, технологій, інформації чи управлінських послуг функціонують неповно або з високими транзакційними витратами, компанії прагнуть не покладатися виключно на зовнішні угоди, а встановлювати власний контроль над окремими етапами виробництва та збуту в інших країнах [4, с. 29–35]. Саме тому багатонаціональна корпорація постає як форма організації бізнесу, що дозволяє замінити частину ринкових операцій внутрішньокорпоративними зв'язками.

Важливе місце посідає теорія переваг монополістичного характеру, яка виходить із того, що корпорація може успішно діяти за кордоном лише за наявності певних специфічних переваг. До таких переваг належать сучасні технології, сильний бренд, організаційний досвід, доступ до унікальних знань, ефективна система управління, маркетингові компетенції або фінансові можливості. Оскільки закордонна діяльність завжди пов'язана з додатковими витратами, саме наявність подібних переваг робить міжнародну експансію економічно доцільною та дозволяє корпорації конкурувати з місцевими компаніями на іноземних ринках [38, с. 3–6].

Однією з найбільш цілісних у міжнародній економіці вважається еклектична концепція, яка поєднує кілька ключових груп переваг. Вона пояснює міжнародну діяльність багатонаціональних корпорацій через поєднання переваг власності, переваг розміщення та переваг інтерналізації. Такий підхід виходить

із того, що корпорація виходить на зовнішній ринок не випадково, а тоді, коли вона, по-перше, має власні конкурентні переваги, по-друге, знаходить у певній країні сприятливі умови для розміщення діяльності, і, по-третє, вважає за доцільне здійснювати відповідні операції всередині корпоративної структури, а не через незалежних контрагентів. Саме ця концепція є особливо корисною для пояснення складної та багаторівневої природи БНК.

Суттєве значення має також теорія інтерналізації, відповідно до якої корпорації розширюють міжнародну діяльність для того, щоб перевести частину зовнішніх ринкових операцій у внутрішній контур управління. Йдеться про випадки, коли передача технологій, організаційних знань, комерційної інформації чи стандартів якості через ринок є ризикованою, дорогою або недостатньо ефективною. У такій ситуації багатонаціональна корпорація створює власні дочірні структури за кордоном, щоб забезпечити контроль над процесом виробництва, зберегти конфіденційність знань, мінімізувати ризики опортуністичної поведінки партнерів і підвищити ефективність координації.

Не менш важливою є концепція життєвого циклу продукту, яка пояснює міжнародну діяльність компаній через етапи розвитку товару. На ранніх стадіях новий продукт зазвичай виробляється в країні, де він був створений, оскільки саме там зосереджені знання, дослідження та найбільш гнучкі виробничі можливості. У міру стандартизації продукту та зростання його масового виробництва виникає економічна доцільність переміщення частини операцій до інших країн, де можна ефективніше організувати виробництво, збут або сервісне обслуговування. Ця концепція показує, що міжнародна експансія БНК є не лише результатом стратегічних намірів, а й наслідком еволюції самого продукту та змін у ринковому середовищі [13, с. 23–25].

Окрему групу становлять концепції, що пов'язують міжнародну діяльність багатонаціональних корпорацій із міжнародним розміщенням факторів виробництва. У межах цих підходів БНК розглядаються як структури, що оптимізують використання праці, капіталу, технологій, сировини, логістичних можливостей і доступу до ринків. Корпорація обирає місце розміщення окремих

функцій не випадково, а з урахуванням того, де існують найкращі умови для виконання конкретного завдання. Для узагальнення основних теоретичних концепцій міжнародної діяльності БНК та їх значення для пояснення міжнародної експансії корпорацій доцільно звернутися до табл. 1.2.

Таблиця 1.2 – Основні теоретичні концепції міжнародної діяльності БНК

Теоретична концепція	Сутність концепції	Значення для пояснення міжнародної діяльності БНК
Класична теорія міжнародної торгівлі	Міжнародний обмін пояснюється відмінностями між країнами у витратах виробництва, ресурсах і можливостях спеціалізації	Формує базове розуміння причин виходу компаній на зовнішні ринки та розвитку міжнародного поділу праці
Теорія абсолютних переваг	Країна спеціалізується на виробництві тих товарів, які може виготовляти з меншими витратами порівняно з іншими країнами	Пояснює початкові мотиви міжнародної спеціалізації, які згодом використовуються БНК під час вибору ринків і виробничих локацій
Теорія порівняльних переваг	Міжнародна спеціалізація виникає навіть тоді, коли країна не має абсолютної переваги, але має відносно нижчі альтернативні витрати	Дозволяє пояснити, чому БНК розміщують окремі виробничі функції у країнах із різними відносними перевагами
Теорія співвідношення факторів виробництва	Країни спеціалізуються відповідно до забезпеченості працею, капіталом, землею, технологіями та іншими виробничими факторами	Пояснює просторову організацію діяльності БНК та вибір країн для розміщення виробництва, сервісу чи ресурсних операцій
Концепція ринкових недосконалостей	Міжнародна діяльність виникає як спосіб подолання обмежень і недосконалості зовнішніх ринків	Пояснює, чому корпорації замінюють частину ринкових операцій внутрішньокорпоративною координацією
Теорія монополістичних переваг	Компанія виходить на зовнішній ринок за наявності власних специфічних переваг: технологій, бренду, фінансових ресурсів, управлінського досвіду	Розкриває, за рахунок чого БНК здатні конкурувати з місцевими виробниками на іноземних ринках

Джерело: розроблено автором на основі [4; 13; 38].

У сучасних дослідженнях дедалі більшого значення набуває мережевий підхід до міжнародної діяльності багатонаціональних корпорацій. Відповідно до нього корпорація розглядається не просто як ієрархічна структура з єдиним центром, а як складна система взаємопов'язаних підрозділів, між якими відбувається постійний обмін ресурсами, знаннями, управлінськими рішеннями та функціональними повноваженнями. Такий підхід дозволяє краще пояснити сучасні форми міжнародного бізнесу, в яких окремі дочірні компанії можуть не лише виконувати вказівки штаб-квартири, а й виступати джерелом інновацій, управлінських рішень або спеціалізованих компетенцій для всієї корпоративної мережі [6].

Водночас жодна з теоретичних концепцій не може повністю пояснити міжнародну діяльність багатонаціональних корпорацій ізольовано від інших. У реальній практиці міжнародна експансія БНК формується під впливом сукупності чинників: прагнення до зростання, пошуку нових ринків, доступу до ресурсів, оптимізації витрат, посилення контролю над виробничими процесами, мінімізації ризиків і використання інституційних переваг різних країн. Саме тому сучасний науковий підхід передбачає комплексне використання кількох теорій, які взаємно доповнюють одна одну.

Теоретичні концепції міжнародної діяльності БНК мають не лише пізнавальне, а й прикладне значення. Вони дають змогу зрозуміти, чому корпорації обирають певні країни для розміщення виробництва, чому в одних випадках створюють нові підприємства, а в інших набувають контроль над уже існуючими структурами, чому частину функцій централізують, а частину передають на рівень дочірніх компаній. Завдяки цьому теорія стає основою для подальшого дослідження форм, наслідків і суперечностей впливу багатонаціональних корпорацій на економічний розвиток країн [2].

Отже, міжнародна діяльність багатонаціональних корпорацій пояснюється сукупністю взаємопов'язаних теоретичних концепцій, кожна з яких розкриває окремий аспект функціонування цих структур у глобальній економіці. Концепції ринкових недосконалостей, монополістичних переваг, інтерналізації, життєвого

циклу продукту, міжнародного розміщення факторів виробництва та мережевої організації дозволяють всебічно охарактеризувати логіку міжнародної експансії БНК. Саме їх узагальнення формує необхідну теоретичну базу для подальшого дослідження економічних наслідків діяльності багатонаціональних корпорацій у країнах світу.

1.3 Канали впливу БНК на економічний розвиток країн

Вплив багатонаціональних корпорацій на економічний розвиток країн має комплексний характер і реалізується через сукупність взаємопов'язаних каналів. Діяльність БНК не обмежується лише переміщенням капіталу через державні кордони, оскільки вона охоплює передачу технологій, зміну структури виробництва, трансформацію ринку праці, розширення зовнішньоторговельних зв'язків, формування нових стандартів корпоративного управління та вплив на конкурентне середовище. Саме тому в теоретичному аспекті канали впливу БНК доцільно розглядати як механізми, через які міжнародна корпоративна діяльність змінює параметри функціонування національної економіки.

Найбільш загальним і водночас базовим є інвестиційний канал. Він пов'язаний із тим, що багатонаціональні корпорації здійснюють вкладення у виробництво, інфраструктуру, логістику, сервісні підрозділи, цифрові системи та інші складові господарської діяльності в країні перебування. Через цей канал БНК сприяють оновленню основного капіталу, створенню нових підприємств, розширенню виробничих потужностей і включенню окремих секторів економіки до міжнародних потоків капіталу. Інвестиційний вплив проявляється не лише у збільшенні обсягів фінансових ресурсів, а й у зміні якості економічного розвитку, оскільки інвестиції БНК часто супроводжуються новими організаційними підходами, вимогами до ефективності та довгостроковими виробничими рішеннями [31, с. 3].

Тісно пов'язаним з інвестиційним є технологічний канал впливу. Його сутність полягає у тому, що багатонаціональні корпорації поширюють у країнах

своїєї присутності сучасні технології, методи організації виробництва, системи контролю якості, цифрові інструменти, управлінські моделі та стандарти ведення бізнесу. У результаті місцеві підприємства, працівники та постачальники отримують доступ до нових знань і практик, які можуть стати основою для підвищення продуктивності праці, модернізації виробництва та вдосконалення професійних компетенцій. Особливістю цього каналу є те, що його ефект часто не є миттєвим, а формується поступово в процесі взаємодії між корпорацією та національним економічним середовищем.

Окремого значення набуває торговельний канал, через який БНК впливають на структуру зовнішньої торгівлі країни. Розміщення підрозділів багатонаціональних корпорацій у певній державі нерідко супроводжується включенням цієї держави до міжнародних виробничих і збутових мереж. Це може сприяти розвитку експорту, розширенню доступу до зовнішніх ринків, формуванню нових логістичних зв'язків і підвищенню участі країни у міжнародному поділі праці [36]. Водночас торговельний канал має складний характер, оскільки діяльність БНК може одночасно стимулювати як експорт, так і імпорт, насамперед через постачання обладнання, комплектуючих, сировини та проміжної продукції для внутрішньокорпоративних потреб.

Не менш важливим є виробничо-структурний канал впливу. Багатонаціональні корпорації здатні змінювати галузеву структуру економіки країни, спрямовуючи ресурси у певні види діяльності, формуючи попит на конкретні товари й послуги, а також стимулюючи розвиток суміжних секторів. Через локалізацію окремих функцій, розміщення виробничих, складських, сервісних або управлінських підрозділів БНК можуть сприяти перерозподілу економічної активності між галузями. Унаслідок цього частина секторів отримує додатковий імпульс до зростання, тоді як інші можуть втрачати конкурентні позиції. Саме тому вплив БНК на структуру економіки слід оцінювати не лише як кількісне розширення господарської діяльності, а і як якісну зміну її внутрішньої організації.

Через ринок праці БНК впливають на зайнятість, оплату праці, вимоги до кваліфікації працівників і загальний характер трудових відносин. У країнах своєї присутності вони створюють нові робочі місця, формують попит на спеціалістів із сучасними професійними навичками, запроваджують корпоративні системи навчання та стандарти кадрового управління. Це може позитивно позначатися на розвитку людського капіталу, професійній мобільності та поширенні нових моделей організації праці. Водночас діяльність БНК може посилювати конкуренцію за кваліфіковані кадри, змінювати співвідношення між окремими сегментами ринку праці та створювати додатковий тиск на локальні компанії, які не завжди здатні забезпечити аналогічні умови працевлаштування.

Важливим каналом є конкурентний вплив, який проявляється у зміні ринкової поведінки підприємств та загальних умов господарювання. Вхід БНК на національний ринок, як правило, супроводжується підвищенням вимог до якості продукції, швидкості обслуговування, маркетингових підходів, технологічного рівня та управлінської ефективності.

Для національних виробників це означає необхідність адаптації до нових конкурентних умов, удосконалення власної діяльності та пошуку шляхів підвищення продуктивності. У позитивному вимірі такий вплив може стимулювати модернізацію національного бізнесу, однак за несприятливих обставин він здатний призводити до витіснення слабших суб'єктів господарювання з внутрішнього ринку. Узагальнення основних каналів впливу багатонаціональних корпорацій на економічний розвиток країн подано в табл. 1.3.

Особливість такого впливу полягає в тому, що окремі канали не діють ізольовано, а взаємно підсилюють або, навпаки, послаблюють один одного залежно від умов національного господарства. Зокрема, інвестиційні рішення БНК зазвичай супроводжуються технологічними, трудовими та конкурентними змінами, що формують комплексний ефект для країни-реципієнта. Саме тому аналіз каналів впливу БНК дає змогу глибше простежити механізми їх участі у трансформації сучасної економіки.

Вплив багатонаціональних корпорацій на економічний розвиток країн не є одновимірним, оскільки реалізується через кілька взаємопов'язаних економічних механізмів. Кожен із таких каналів має власну специфіку дії та по-різному позначається на структурі національної економіки, зайнятості, конкурентному середовищі та бюджетних ресурсах держави. Для більш чіткого розуміння напрямів такого впливу доцільно узагальнити основні канали впливу БНК та форми їх прояву в національній економіці в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Основні канали впливу БНК на економічний розвиток країн

Канал впливу	Сутність каналу	Основний прояв у національній економіці
Інвестиційний	Надходження капіталу та участь у створенні нових активів	Розширення виробничої бази, модернізація підприємств, розвиток інфраструктури
Виробничо-структурний	Вплив на галузеву структуру та спеціалізацію економіки	Перерозподіл ресурсів між секторами, розвиток суміжних галузей, зміна економічної спеціалізації
Трудовий	Вплив на зайнятість, оплату праці та вимоги до кваліфікації	Створення робочих місць, розвиток професійних навичок, зміна стандартів праці
Конкурентний	Посилення ринкової конкуренції та зміна поведінки підприємств	Підвищення якості продукції, модернізація бізнесу, зростання вимог до ефективності
Фіскальний	Формування податкових надходжень через господарську діяльність БНК	Розширення податкової бази, вплив на бюджетні ресурси держави

Джерело: розроблено автором на основі [31; 36].

Фіскальний канал також має істотне значення у системі впливу БНК на економічний розвиток країн. Через свою господарську діяльність багатонаціональні корпорації беруть участь у формуванні доходів бюджету шляхом сплати податків, зборів, обов'язкових платежів та інших фіскальних внесків. Окрім прямого впливу на податкову базу, вони опосередковано впливають на фінансові можливості держави через створення робочих місць,

розширення виробництва, розвиток суміжних галузей і активізацію внутрішнього попиту.

Разом із тим фінансовий ефект діяльності БНК залежить від якості державного регулювання, податкової системи, рівня прозорості корпоративної звітності та здатності держави ефективно контролювати міжнародні фінансові операції [20].

Фінансовий канал впливу проявляється через особливості руху капіталу всередині корпоративних груп, використання внутрішньокорпоративного кредитування, перерозподіл ліквідності між підрозділами, формування попиту на валютні ресурси та зміну параметрів фінансової стійкості економіки. БНК мають можливість акумулювати значні фінансові ресурси, швидко переміщувати їх між країнами та обирати найбільш вигідні форми фінансування своєї діяльності.

Це може позитивно впливати на інвестиційну активність і доступ до капіталу, однак одночасно створює залежність національної економіки від рішень, що приймаються поза її межами, у межах глобальної корпоративної стратегії.

Слід підкреслити, що всі названі канали діють не ізольовано, а у тісному взаємозв'язку. Інвестиційний вплив зазвичай супроводжується технологічними змінами, технологічний канал тісно пов'язаний із ринком праці, торговельна інтеграція часто зумовлює структурні зрушення в економіці, а фінансові рішення корпорацій можуть безпосередньо впливати на інвестиційні та зовнішньоекономічні процеси. Саме ця взаємозалежність робить діяльність БНК важливим чинником системної трансформації національної економіки.

Разом із тим кожен канал впливу має двоїстий характер. Потенційні вигоди, пов'язані з припливом інвестицій, модернізацією виробництва, зростанням зайнятості та посиленням міжнародної інтеграції, можуть поєднуватися з певними ризиками. До таких ризиків належать залежність від зовнішніх рішень, послаблення позицій частини національного бізнесу, дисбаланси у структурі економіки, нерівномірність регіонального розвитку та зростання вразливості до глобальних кризових явищ [22, с. 221–222]. У теоретичному аспекті це означає,

що канали впливу БНК слід розглядати не лише як джерело економічного зростання, а як систему складних механізмів, наслідки яких визначаються конкретними умовами країни-реципієнта.

Оскільки вплив БНК на національну економіку має суперечливий характер, кожен із каналів їх дії може формувати як позитивні результати, так і потенційні загрози для країни-реципієнта. Одні й ті самі механізми, що забезпечують приплив капіталу, технологій і нових управлінських практик, за певних умов можуть посилювати зовнішню залежність, структурні диспропорції та конкурентний тиск на місцевий бізнес. З огляду на це доцільно систематизувати позитивні ефекти та потенційні ризики основних каналів впливу БНК у табл. 1.4.

Таблиця 1.4 – Позитивні ефекти та потенційні ризики каналів впливу БНК

Канал впливу	Потенційні позитивні наслідки	Потенційні ризики
Інвестиційний	Оновлення капіталу, створення нових потужностей, розвиток інфраструктури	Залежність від зовнішнього капіталу, нестійкість інвестиційних рішень
Технологічний	Поширення інновацій, сучасних стандартів і методів управління	Обмежений доступ місцевих підприємств до ключових технологій, технологічна залежність
Торговельний	Розширення експорту, доступ до нових ринків, інтеграція у світове господарство	Посилення імпортової залежності, вразливість до зовнішньої кон'юнктури
Виробничо-структурний	Розвиток окремих секторів, формування нової спеціалізації, модернізація галузей	Структурні диспропорції, однобічна спеціалізація, витіснення частини локальних виробництв
Трудовий	Зростання зайнятості, підвищення кваліфікації, нові стандарти праці	Нерівномірний розподіл вигод, конкуренція за кадри, послаблення позицій локальних роботодавців
Конкурентний	Підвищення ефективності, якості та інноваційності національного бізнесу	Витіснення слабших підприємств, концентрація ринкової влади
Фіскальний	Збільшення бюджетних надходжень, розширення податкової бази	Ускладнення податкового контролю, зменшення фіскального ефекту за недосконалого регулювання
Фінансовий	Доступ до додаткових фінансових ресурсів, активізація інвестиційного процесу	Посилення зовнішньої фінансової залежності, чутливість до корпоративних рішень щодо руху капіталу

Джерело: розроблено автором на основі [31; 36].

Отже, канали впливу багатонаціональних корпорацій на економічний розвиток країн утворюють цілісну систему взаємопов'язаних механізмів, через які міжнародний бізнес змінює структуру, динаміку та якість національного господарства. Інвестиційний, технологічний, торговельний, виробничо-структурний, трудовий, конкурентний, фіскальний і фінансовий канали в сукупності формують той економічний ефект, який виникає внаслідок діяльності БНК у країні перебування [28, с. 7]. Саме тому для наукового аналізу важливо враховувати не лише факт присутності багатонаціональних корпорацій, а й конкретні механізми, через які ця присутність трансформує економічне середовище.

У теоретичному вимірі це дає підстави стверджувати, що вплив БНК не є одновимірним або автоматично позитивним чи негативним. Його зміст визначається структурою національної економіки, якістю інститутів, рівнем розвитку внутрішнього ринку, здатністю держави до ефективного регулювання та рівнем адаптації місцевого бізнесу до умов міжнародної конкуренції. Саме тому дослідження каналів впливу БНК є необхідною передумовою для подальшого аналізу їх ролі в економічному розвитку країн.

Висновки до розділу 1

У першому розділі досліджено теоретичні засади діяльності багатонаціональних корпорацій та їхнього впливу на економічний розвиток країн. Установлено, що БНК є складною формою організації міжнародного бізнесу, яка поєднує централізоване стратегічне управління з розгалуженою системою дочірніх структур у різних країнах. Узагальнення наукових підходів дало змогу визначити основні ознаки БНК: міжнародний характер операцій, контроль над активами за межами країни базування, вертикальну або горизонтальну інтеграцію, здатність переміщувати капітал, технології, управлінські рішення та нематеріальні активи між національними юрисдикціями.

У процесі аналізу теоретичних концепцій з'ясовано, що діяльність БНК пояснюється через поєднання переваг власності, інтерналізації та локалізації, а також через прагнення корпорацій знижувати витрати, розширювати ринки збуту, отримувати доступ до ресурсів, технологій і кваліфікованої робочої сили. Встановлено, що еволюція БНК від простих виробничих структур до глобальних мережових систем супроводжувалася ускладненням їхніх функцій: від експорту капіталу та створення філій до формування міжнародних ланцюгів доданої вартості, транснаціонального управління знаннями та контролю над ключовими сегментами світового ринку.

Також у розділі обґрунтовано, що вплив БНК на економічний розвиток країн має суперечливий характер. З одного боку, вони здатні стимулювати інвестиційну активність, модернізацію виробництва, розвиток експорту, зайнятості та інновацій. З іншого боку, їхня діяльність може супроводжуватися посиленням ринкової концентрації, витісненням національного бізнесу, відпливом прибутків, податковими втратами та закріпленням нерівномірності розвитку між країнами. Саме тому в теоретичному вимірі БНК доцільно розглядати не лише як носіїв капіталу й технологій, а як потужних суб'єктів міжнародних економічних відносин, вплив яких залежить від структури національної економіки та якості державного регулювання.

Отже, у першому розділі сформовано теоретичну основу дослідження, яка дозволяє розглядати багатонаціональні корпорації як важливий, але неоднозначний чинник економічного розвитку країн-реципієнтів. Доведено, що наслідки їхньої діяльності визначаються не самим фактом присутності іноземного капіталу, а характером його інтеграції в економіку країни, масштабами передачі технологій, рівнем локалізації функцій і здатністю держави спрямовувати діяльність БНК у русло національних економічних інтересів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН

2.1 Роль БНК у формуванні глобальних потоків прямих іноземних інвестицій

Світові тенденції діяльності багатонаціональних корпорацій найповніше проявляються через глобальні потоки прямих іноземних інвестицій, масштаби транскордонних угод і географію розміщення нових виробничих потужностей. У 2024 році загальносвітовий обсяг ПІІ сягнув близько 1,5 трлн дол. США, однак цей результат частково сформований нестійкими фінансовими транзакціями через країни з «кондуїтними» потоками. За порівнюваною оцінкою (без кондуїтних потоків) глобальні ПІІ знизилися на 11% і це стало другим роком двозначного падіння. Така динаміка відображає посилення невизначеності та обережність корпорацій у довгострокових капіталовкладеннях. Одночасно зростає значення якості ПІІ – технологічності, локалізації ланцюгів постачання та внеску в продуктивність.

Ключовою рисою 2024 року стала нерівномірність регіональної структури ПІІ. У групі розвинених економік інвестиційні потоки скоротилися на 22%, тоді як у країнах, що розвиваються, збереглася близька до стабільної динаміка із загальним обсягом близько 867 млрд дол. США. Це означає, що основні ризики падіння зосередилися у зрілих ринках, де значну частку ПІІ становлять корпоративні реорганізації та фінансові перекази. Для приймаючих країн це підвищує важливість відбору проєктів за економічним ефектом: робочі місця, експортний потенціал, інноваційність і податкова віддача. У глобальному вимірі дедалі помітнішим стає перерозподіл інвестицій на користь регіонів, які пропонують кращу логістику, доступ до ринків та індустріальні стимули [16].

Європа у 2024 році продемонструвала найглибший спад інвестиційної активності серед великих регіонів. Обсяг ПІІ до Європи становив близько 198 млрд дол. США, що означало зниження на 11% у «headline» показниках і падіння

більш ніж удвічі з урахуванням ефекту кондуктних потоків. Скорочення припливу до провідних економік Європи посилює конкуренцію між країнами за «продуктивні» інвестиції, особливо у промислові ланцюги та критичні технології. У відповідь уряди активніше використовують інструменти стимулювання – податкові пільги, гранти на локалізацію, прискорені дозволи та індустріальні парки. Це підсилює тренд «policy-driven FDI», коли рішення БНК дедалі більше залежать від регуляторного середовища та державних пакетів підтримки [24, с. 1–2].

Північна Америка, навпаки, зафіксувала приріст ПП на 23%, значною мірою завдяки відновленню ринку транскордонних злиттів і поглинань. Зростання М&А свідчить, що корпорації частіше обирають входження через купівлю активів, а не через будівництво нових потужностей, особливо у висококонкурентних галузях. Для приймаючої економіки така форма ПП може швидко збільшувати інвестиційні потоки, але не завжди забезпечує еквівалентний приріст капітальних вкладень чи зайнятості. Тому оцінювання ефектів БНК потребує розмежування «інвестицій у власність» та «інвестицій у виробництво». У 2024 році ця відмінність стала критичною, адже структура потоків більше змістилася у бік корпоративних угод [25].

У країнах, що розвиваються, найвиразніші зрушення відбулися в Африці та Південно-Східній Азії. Приплив ПП до Африки зріс на 75% і досяг 97 млрд дол. США, проте основний внесок забезпечила одна велика міжнародна угода проєктного фінансування в Єгипті. Якщо виключити ефект цієї угоди, інвестиції до Африки все одно збільшилися на 12%, але залишалися відносно невеликими – близько 64 млрд дол. США. Це підкреслює вразливість статистики ПП до «мегапроєктів» і водночас демонструє потенціал проєктного фінансування для структурної модернізації. Для африканських економік ключовим завданням залишається перехід від одиничних угод до стабільного портфеля промислових і сервісних інвестицій.

Регіон Азії, як найбільший отримувач ПП, показав змішану картину. Загалом ПП до країн, що розвиваються в Азії, знизилася на 3%, що відображає

уповільнення в окремих великих економіках. У Китаї падіння ПІІ становило 29% другий рік поспіль, що посилює перерозподіл інвестиційних потоків у межах регіону. Водночас країни АСЕАН залучили рекордні 225 млрд дол. США ПІІ, продемонструвавши приріст на 10% і зміцнивши позиції як альтернативні виробничі хаби.

Латинська Америка і Карибський басейн у 2024 році зіткнулися зі спадом припливу ПІІ на 12%, що частково пояснюється нижчими цінами на енергоносії. У Бразилії як найбільшому реципієнті регіону приплив ПІІ скоротився на 8%, однак низка країн зафіксували зростання кількості та вартості оголошених «greenfield» проєктів. Це означає, що частина інвесторів, попри спад фактичних потоків, планує розширення потужностей, але реалізація залежить від фінансових умов та ризиків. Для регіону посилюється значення інвестицій у переробку сировини, логістику, «зелений» водень та компоненти енергопереходу. Водночас зберігається залежність від циклів товарних ринків, що підсилює коливання ПІІ [18, с. 18–22].

Вразливі групи країн демонстрували обмежене, але важливе пожвавлення. ПІІ до найменш розвинених країн збільшилися на 9% і становили близько 37 млрд дол. США, що дорівнює приблизно 2,4% глобальних потоків. Для таких економік ПІІ часто пов'язані з проєктним фінансуванням інфраструктури та енергетики, а отже зростання вартості запозичень та валютні ризики відчутно впливають на інвестиційні рішення. У 2024 році саме дорогі фінансові ресурси та невизначеність стали стримуючими чинниками для великих довгострокових проєктів.

Тому державна політика в цих країнах дедалі більше зосереджується на гарантіях, страхуванні ризиків та партнерствах із міжнародними фінансовими інституціями. З огляду на нерівномірність глобального розподілу ПІІ та зміну інвестиційних пріоритетів БНК, доцільно узагальнити ключові індикатори світових тенденцій інвестиційної активності у 2023–2024 рр. у табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Ключові індикатори світових тенденцій ПІІ та інвестиційної активності БНК у 2023–2024 рр.

Показник	2023	2024	Зміна 2024/2023
Глобальні ПІІ, трлн дол. США, headline	1,45	1,51	+4%
Глобальні ПІІ без кондуїтних фінансових потоків, трлн дол. США	1,67	1,49	–11%
ПІІ до розвинених економік, млрд дол. США	807	626	–22%
ПІІ до країн, що розвиваються, млрд дол. США	865	867	+0,2%
ПІІ до Європи, млрд дол. США	439	182	–58%
ПІІ до Північної Америки, млрд дол. США	280	343	+23%
ПІІ до Африки, млрд дол. США	55	97	+75%
ПІІ до країн АСЕАН / Південно-Східної Азії, млрд дол. США	205	225	+10%
ПІІ до Китаю, млрд дол. США	163	116	–29%
ПІІ до найменш розвинених країн, млрд дол. США	34	37	+9%
Вартість транскордонних М&А, млрд дол. США	387	443	+14%
Кількість оголошених greenfield-проектів, од.	18 810	19 356	+3%
Кількість угод міжнародного проектного фінансування, од.	2 713	1 988	–27%

Джерело: розроблено автором на основі [13].

Відповідно до таблиці 2.1, у 2024 році особливо показовою стала різноспрямованість «greenfield» інвестицій і проектного фінансування. Кількість нових оголошених промислових проектів зросла на 3%, але їхня сумарна вартість знизилася на 5%, що свідчить про зменшення середнього масштабу проектів і обережність у капіталомістких рішеннях. Водночас міжнародне проектне фінансування продовжило спад: кількість угод скоротилася з 1673 до 1493, а вартість – на 26%. Це є критичним для інфраструктурних секторів, де саме IPF забезпечує реалізацію великих об'єктів. У результаті країни з високою залежністю від інфраструктурних ПІІ отримали додаткові бар'єри для розвитку.

Структурні зрушення в інвестиціях БНК у 2024 році підтверджують посилення індустриальної політики та «перебудови ланцюгів постачання». Активними залишалися проекти у галузях з високою інтеграцією в глобальні ланцюги доданої вартості, зокрема в електроніці, автомобілебудуванні, машинобудуванні та текстильній промисловості. Регіональними бенефіціарами перерозміщення виробництва стали Південно-Східна Азія, Східна Європа та

Центральна Америка, які виграють від близькості до великих ринків і логістичної гнучкості. Водночас падає інтерес до інвестицій у видобувні проєкти у частині країн через високу волатильність цін і посилення екологічних вимог. Така конфігурація посилює конкуренцію за «правильні» інвестиції – технологічні та експортно-орієнтовані.

Важливим трендом 2024 року стало відновлення транскордонних злиттів і поглинань. Вартість cross-border M&A зросла до 443 млрд дол. США, але все ще залишалася нижче середнього рівня попереднього десятиліття. Помітно зменшилася частка транскордонних угод у загальному M&A, оскільки компанії частіше обирають внутрішні угоди та «near-market» придбання, знижуючи регуляторні ризики. Для приймаючих економік це означає, що великі показники ПІІ можуть супроводжуватися обмеженим створенням нових потужностей. Тому при аналізі впливу БНК доцільно фіксувати не лише приплив капіталу, а й реальні індикатори – інвестиції в основний капітал, зайнятість, експорт і технологічне оновлення.

Секторна картина засвідчила послаблення інвестицій у напрямках, що безпосередньо пов'язані зі сталим розвитком. У країнах, що розвиваються, інвестиції в сектори ЦСР скорочувалися насамперед через спад проєктного фінансування для великих інфраструктурних об'єктів. Найглибше зниження у 2024 році спостерігалось у водопостачанні та санітарії, відновлюваній енергетиці та загальній інфраструктурі. Натомість певне зростання демонстрували проєкти у сферах охорони здоров'я та освіти, що частково пояснюється розвитком приватних сервісів і цифрових рішень. Така асиметрія погіршує інвестиційне забезпечення довгих соціальних проєктів і підсилює потребу в державних гарантіях та змішаному фінансуванні. Нерівномірна динаміка потоків прямих іноземних інвестицій у 2024 році засвідчила суттєві відмінності між окремими групами економік за масштабами залучення зовнішнього капіталу. Для наочнішого відображення цих змін доцільно подати порівняння динаміки ПІІ за основними групами країн на рис. 2.1.

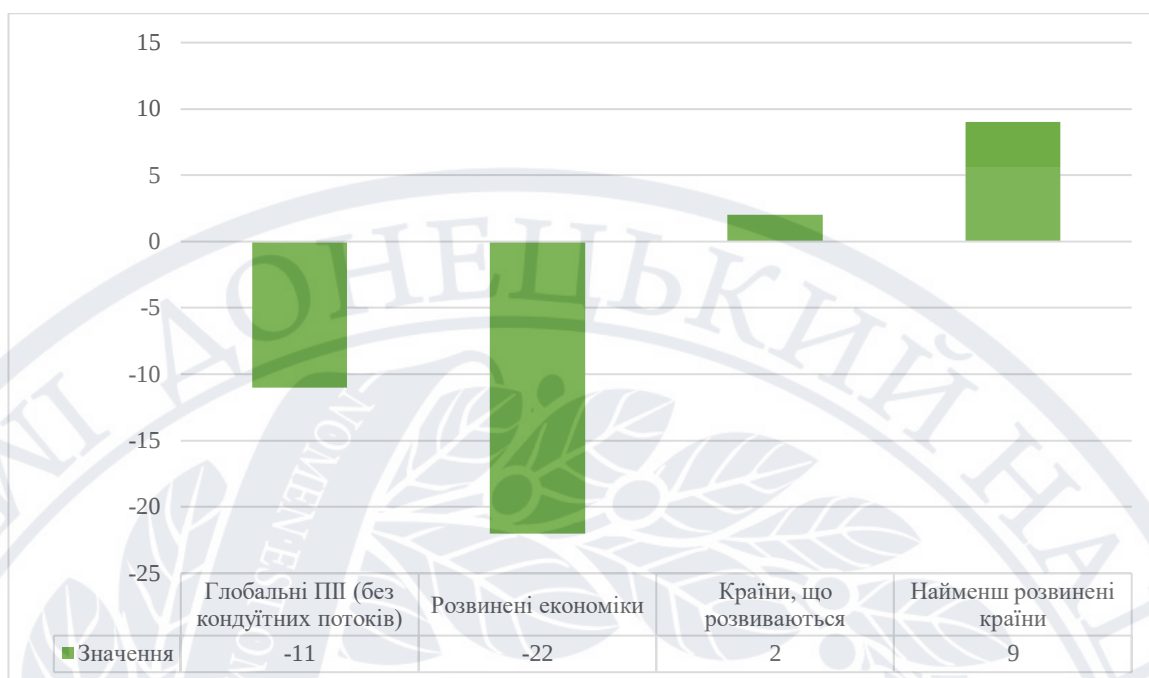

Рисунок 2.1 – Зміна потоків прямих іноземних інвестицій у 2024 році за групами економік, %

Джерело: розроблено автором на основі [13]

Відповідно до рисунка 2.1, можна зробити висновок, що політичні та регуляторні умови у 2024 році стали одним із головних драйверів рішень БНК. Кількість нових інвестиційних політичних заходів у світі досягла 174, причому переважали заходи, сприятливі для інвесторів, але паралельно зростала частка обмежувальних механізмів у розвинених країнах. Найпоширенішим інструментом стали інвестиційні стимули, частка яких у «pro-investor» заходах сягнула рекордних 45%. Поряд із цим активізувалося скринінг-перевірки ПП з мотивів національної безпеки, особливо у високотехнологічних секторах та критичній сировині. Унаслідок цього корпорації частіше проєктують інвестиції з урахуванням правил доступу до ринку, вимог локалізації та обмежень на трансфер технологій.

З урахуванням наведених тенденцій, модель діяльності БНК у 2024 році характеризується більшою вибірковістю та прагматичністю. Корпорації поєднують стратегії диверсифікації ризиків, локалізації критичних елементів виробництва та придбання активів у ключових юрисдикціях.

Для країн-реципієнтів це створює вікно можливостей для залучення проєктів у ланцюги доданої вартості, але підвищує вимоги до інвестиційного клімату, інфраструктури та людського капіталу. Конкуренція між державами все більше переходить у площину якості інституцій, швидкості процедур і наявності індустріальних екосистем. Відповідно, оцінювання ролі БНК у розвитку економік має спиратися на поєднання макроіндикаторів ПІІ і показників реального сектору. Для наочнішого відображення цієї регіональної структури доцільно подати розподіл припливу ПІІ до країн, що розвиваються, на рис. 2.2.

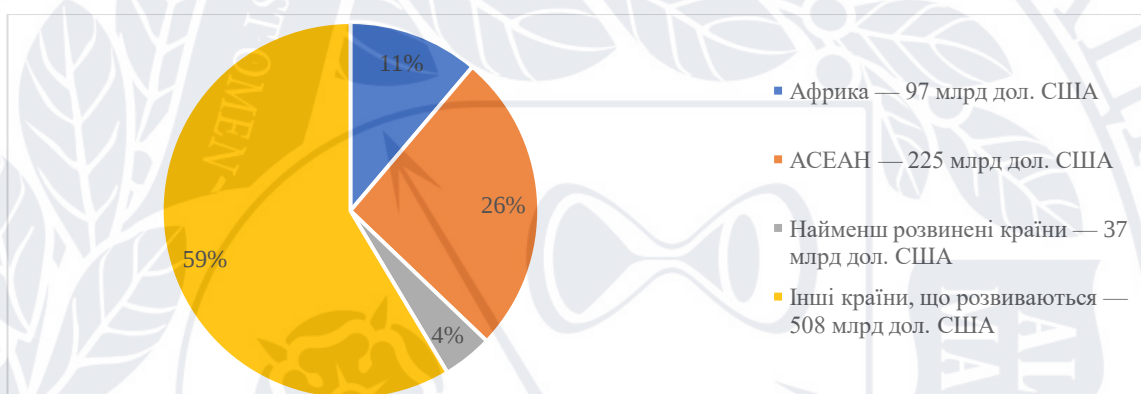

Рисунок 2.2 – Регіональна структура припливу ПІІ до країн, що розвиваються у 2024 році, відсотків

Джерело: розроблено автором на основі [13; 39].

Відповідно до рисунка 2.2, можна зробити висновок, що 2024 рік закріпив тренд зниження глобальних ПІІ на порівнюваній основі та посилення структурної перебудови інвестицій під впливом ризиків і політик. Падіння проєктного фінансування обмежило інфраструктурні інвестиції, тоді як «greenfield» проєкти у промисловості залишалися активними, але ставали менш капіталомісткими. Регіональна нерівномірність посилилася через спад у Європі та зростання у Північній Америці, Африці й АСЕАН. Висока концентрація ПІІ в обмеженому колі країн зберігається, що ускладнює конвергенцію менш розвинених економік.

За таких умов ключовим завданням країн-реципієнтів стає орієнтація на продуктивні інвестиції БНК, які забезпечують модернізацію, зайнятість і інтеграцію у ланцюги доданої вартості.

2.2 Вплив діяльності БНК на економіку приймаючих країн

Вплив багатонаціональних корпорацій на зайнятість, інновації та продуктивність економіки проявляється через поєднання прямих ефектів у дочірніх компаніях і непрямих ефектів у суміжних секторах. Прямий ефект полягає у створенні робочих місць, зміні структури попиту на кваліфікації та підвищенні стандартів організації праці. Непрямий ефект виникає через мережі постачальників, вимоги до якості, логістики, цифровізації процесів і через конкуренцію, яка змушує місцеві підприємства модернізуватися. Для коректного аналізу ці ефекти потрібно розмежовувати, оскільки зростання зайнятості не завжди супроводжується підвищенням продуктивності, а інновації можуть концентруватися лише у вузьких сегментах ланцюга створення вартості. Відповідно, оцінювання має поєднувати показники кількості зайнятих з показниками результату у вигляді доданої вартості та продуктивності.

Оцінка впливу БНК на зайнятість не обмежується кількістю працівників у компаніях під іноземним контролем, оскільки критично важливим є співвідношення зайнятості та створеної доданої вартості. За даними Eurostat щодо inward FATS, у 2023 році підприємства під іноземним контролем забезпечували 15,5 відсотка зайнятості у бізнес-секторі ринкових виробників ЄС, водночас їх частка у доданій вартості становила 24,0 відсотка. Це означає, що середня результативність діяльності таких підприємств у перерахунку на зайнятого є вищою, ніж у середньому по ринку, що типово для корпорацій із доступом до технологій, управлінських компетенцій і масштабів. Саме цей розрив між часткою зайнятості та часткою доданої вартості є базовим індикатором продуктивнісного ефекту присутності БНК. Для приймаючих країн це також сигнал про важливість політики, спрямованої на локалізацію постачань

і поглиблення переробки, щоб частка доданої вартості формувалася всередині країни [34]. Для оцінювання реального економічного ефекту присутності БНК важливо зіставити їх внесок не лише у зайнятість, а й у формування доданої вартості. Таке порівняння дає змогу точніше визначити масштаб продуктивнісного та структурного впливу підприємств під іноземним контролем на економіку приймаючих країн, що відображено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Порівняння внеску підприємств під іноземним контролем у зайнятість і додану вартість

Показник	ЄС
Частка зайнятості у бізнес-секторі ринкових виробників, %	15,5
Частка доданої вартості у бізнес-секторі ринкових виробників, %	24,0
Додатковий структурний факт	–

Джерело: розроблено автором на основі [34].

Як показує таблиця 2.2, роль БНК у зайнятості відрізняється між країнами залежно від структури економіки та спеціалізації. Eurostat фіксує, що у 2025 році частка зайнятих у підприємствах під іноземним контролем у Люксембурзі становила 44,5 відсотка, а у Словаччині 28,0 відсотка. Такі значення відображають глибоку інтеграцію цих економік у транснаціональні корпоративні мережі, але також означають чутливість ринку праці до змін глобальної кон'юнктури та корпоративних рішень щодо перерозподілу функцій. Для дослідження впливу БНК важливо враховувати цю відмінність: у країнах із високою часткою іноземного контролю зміни у стратегіях БНК швидше переносяться у зайнятість, оплату праці та потребу в перекваліфікації. У країнах із нижчою часткою іноземного контролю ефект може проявлятися переважно через конкуренцію та вимоги до постачальників.

Порівняння частки зайнятості та доданої вартості підприємств під іноземним контролем у ЄС дає змогу наочно оцінити різницю між їх трудовою

та продуктивнісною роллю в економіці. Для більш чіткого відображення цього співвідношення доцільно подати відповідні показники на рис. 2.3.

Рисунок 2.3 – Частка зайнятості та доданої вартості підприємств під іноземним контролем у ЄС, 2025 рік, %

Джерело: розроблено автором на основі [34].

З рисунка 2.3 можна зробити висновки, що вплив БНК на інновації зазвичай формується через три механізми: внутрішні інвестиції у технології та процеси, перенесення корпоративних стандартів і знань, а також через «демонстраційний ефект» для місцевих компаній. Внутрішні інновації проявляються у модернізації обладнання, цифровізації управління виробництвом, запровадженні стандартів якості та безпеки, що підвищує технологічну дисципліну [19]. Перенесення стандартів часто стимулює локальних постачальників проходити сертифікацію, змінювати логістику, підвищувати відтворюваність якості, і це стає практичним каналом поширення інновацій поза межі самої БНК. Демонстраційний ефект проявляється тоді, коли конкуренти копіюють управлінські рішення, маркетингові практики і технологічні підходи, щоб зберегти частку ринку. Однак ці механізми працюють лише за наявності людського капіталу та інституційних умов, які дозволяють поглинати й масштабувати технології.

Продуктивнісний ефект діяльності БНК є більш стійким показником, ніж разові зміни зайнятості, оскільки він відображає здатність економіки створювати більшу додану вартість на одиницю ресурсу. Вищі показники продуктивності у підприємств під іноземним контролем зазвичай пов'язані з кращою організацією процесів, доступом до нематеріальних активів та інтеграцією у глобальні ланцюги вартості. На рівні економіки це проявляється у тому, що за порівнянного внеску в зайнятість іноземно контрольовані підприємства формують вищу частку доданої вартості, що зафіксовано у статистиці ЄС. Водночас підвищення продуктивності може супроводжуватися структурною перебудовою ринку праці, коли зростає попит на кваліфіковані кадри і зменшується частка простих операцій. Тому для соціально-економічної оцінки важливо одночасно аналізувати продуктивність і показники якості зайнятості [32].

Окремого врахування потребує вплив БНК на диференціацію доходів і розриви між підприємствами. Підприємства з доступом до технологій та ефекту масштабу здатні платити вищу оплату праці для ключових категорій персоналу, що підсилює конкуренцію за кадри і може збільшувати міжфірмову нерівність. На емпіричному рівні такі процеси досліджуються на матеріалі європейських регіонів і підтверджують зв'язок між зростанням присутності БНК та змінами у міжфірмовій диференціації оплат. Для приймаючих економік це означає необхідність політики розвитку навичок і підвищення мобільності працівників, щоб позитивні ефекти іноземної присутності не зводилися до локальних «островів продуктивності». У науковому аналізі це враховується через зіставлення секторів із різною інтенсивністю іноземного контролю та через оцінку різниці у продуктивності й оплаті праці.

Зв'язок інновацій і продуктивності також залежить від загальної динаміки продуктивності у світі, оскільки БНК приймають інвестиційні рішення в контексті глобального уповільнення або прискорення. Міжнародні оцінки свідчать, що темпи зростання продуктивності праці у світі залишаються слабкими порівняно з довгостроковими тенденціями, що впливає на інвестиційні горизонти і структуру капітальних витрат. У таких умовах корпорації частіше

концентрують інвестиції у напрямках із швидкою окупністю або високою стратегічною цінністю, зокрема у цифровій інфраструктурі та автоматизації. Це підсилює технологічну поляризацію між секторами та країнами, які здатні залучати відповідні проєкти, і тими, що залишаються у сегментах із нижчою доданою вартістю. Тому аналіз впливу БНК має включати характеристику секторної спеціалізації і здатності економіки інтегрувати технологічні зміни.

Рівень зайнятості у підприємствах під іноземним контролем істотно відрізняється між країнами ЄС, що відображає нерівномірну глибину інтеграції національних економік у діяльність БНК. Для наочнішого відображення цих відмінностей доцільно подати частку зайнятих у таких підприємствах у окремих країнах ЄС на рис. 2.4.

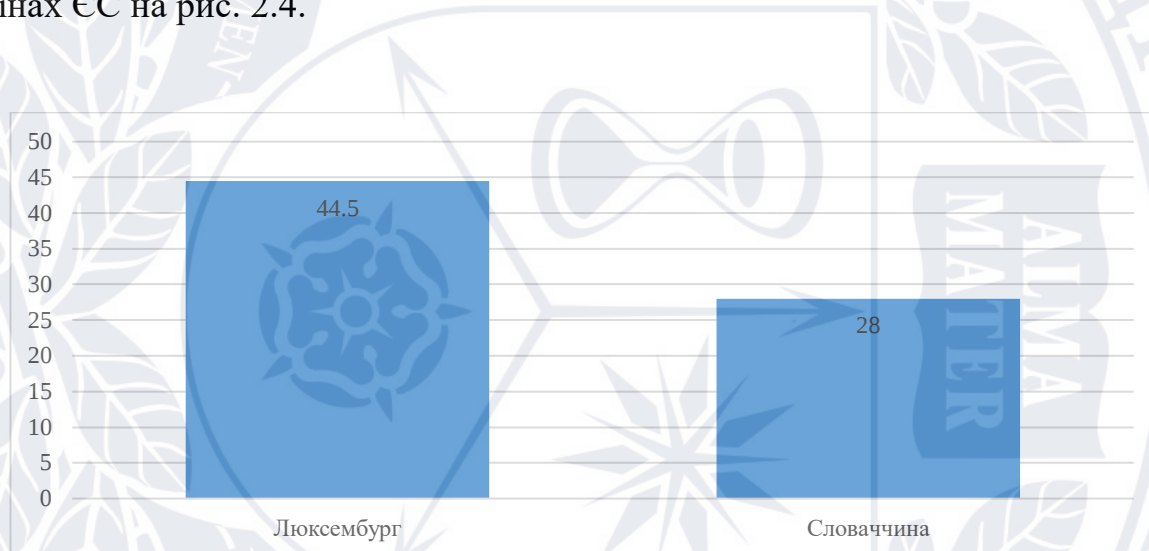

Рисунок 2.4 – Частка зайнятих у підприємствах під іноземним контролем у окремих країнах ЄС, 2025 рік, %

Джерело: розроблено автором на основі [34].

З рисунку 2.4 випливає, що у порівняннях між секторами важливо зіставляти галузі з високою та низькою присутністю іноземного контролю, оцінюючи різницю у продуктивності, оплаті праці та експортній орієнтації. У порівняннях у часі необхідно враховувати лаги, оскільки інноваційні ефекти проявляються після завершення етапів налаштування виробництва і навчання персоналу. Для коректності інтерпретації результати потрібно пов'язувати з контекстом попиту, обмінного курсу, логістичних обмежень і регуляторних змін,

які можуть впливати на продуктивність незалежно від присутності БНК. Такий підхід забезпечує науково обґрунтований перехід від загальних тверджень до вимірюваних висновків щодо ролі БНК у структурних змінах економіки.

Найпоширеніший негативний наслідок – витіснення національних компаній і посилення ринкової концентрації. БНК мають доступ до дешевшого фінансування, глобальних брендів і масштабних маркетингових бюджетів, тому локальні підприємства втрачають частку ринку. Особливо ризикованими є ситуації, коли БНК заходить через поглинання та швидко монополізує сегмент, формуючи високі бар'єри входу [29]. У короткому періоді це може дати сплеск продуктивності, але в довгому – знижувати конкуренцію та інноваційність локального сектору. Негативний ефект посилюється, якщо країна не має антимонопольної спроможності і політики розвитку МСП. Тоді роль місцевих фірм звужується до дрібних підрядників з низькою маржинальністю.

Другий негативний канал – репатріація прибутків, трансфертне ціноутворення та «витік» доданої вартості. Якщо корпоративна структура побудована так, що ключові нематеріальні активи, бренди й роялті концентруються в інших юрисдикціях, у країні-реципієнті може залишатися обмежена частина прибутку. Це зменшує потенціал накопичення капіталу, а також ускладнює оцінку реального внеску БНК у фінанси держави. Ризик зростає у галузях, де значна частка вартості – це інтелектуальна власність, ліцензії та внутрішньокорпоративні послуги. Протидією є сучасне податкове адміністрування, контроль ТЦУ, угоди про розкриття інформації та прозорі правила локалізації нематеріальних активів. Також важливо, щоб інвестиційні стимули були «умовними», а не автоматичними.

Третій негативний наслідок – залежність від зовнішніх рішень і вразливість до корпоративної реструктуризації. БНК можуть швидко переносити виробництво, змінювати постачальників або закривати підрозділи через глобальні стратегічні рішення, не пов'язані з реальним станом приймаючої економіки. Це підсилює циклічність зайнятості та доходів, особливо в моногалузевих регіонах. Додатковим ризиком є «пастка низької

технологічності», коли країна надовго закріплюється як майданчик для простих операцій без інженерних центрів. У таких умовах підвищення зарплат або екологічних стандартів може стимулювати вихід інвестора замість модернізації. Зменшення ризику можливе через диверсифікацію інвесторів, розвиток місцевих постачальників і вимоги щодо локальної компетентності [21].

Оцінювання впливу БНК на країну-реципієнта потребує врахування не лише окремих переваг, а й супутніх ризиків, що виникають у межах різних каналів їх діяльності. Для узагальнення співвідношення позитивних і негативних ефектів за основними напрямками впливу БНК доцільно подати їх структуру на рис. 2.5.

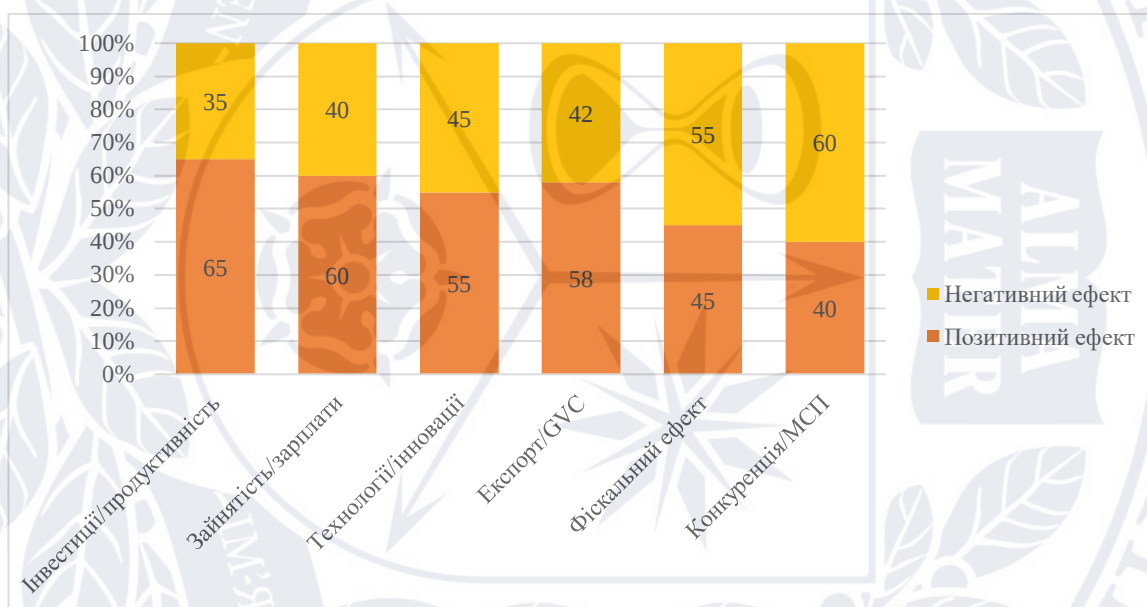

Рисунок 2.5 – Структура каналів впливу БНК у 2025 році: розподіл позитивних і негативних ефектів, %

Джерело: розроблено автором на основі [21; 31; 36].

2.3 Порівняльний аналіз ефектів БНК у розвинених країнах та країнах, що розвиваються

Ефекти діяльності БНК у розвинених країнах і країнах, що розвиваються, істотно відрізняються через різну структуру економіки, інституції та роль

внутрішнього бізнесу. У розвинених економіках БНК частіше вбудовані в високотехнологічні кластери та фінансові ринки, тому ключовий результат проявляється через продуктивність, інновації й контроль над нематеріальними активами. У країнах, що розвиваються, базовий ефект частіше формують інвестиції в потужності, зайнятість і експортні ланцюги постачання. Водночас і ризики різні: у розвинених – регуляторні конфлікти, концентрація ринку та податкове планування, у країнах, що розвиваються – витік доданої вартості, залежність від одного інвестора і технологічна «пастка» простих операцій.

Кількісна відмінність добре видно через динаміку ППІ. У 2024 році глобальні потоки ППІ знизилися на 11% до 1,5 трлн дол. США, при цьому приплив до країн, що розвиваються, залишився близьким до стабільного рівня 867 млрд дол. США. Натомість у групі розвинених економік зафіксовано спад на 22%, що свідчить про високу чутливість до фінансових перетоків, переоцінки активів і корпоративних реорганізацій. У Європі приплив ППІ становив 198 млрд дол. США (–11%), тоді як у Північній Америці простежувалося відновлення завдяки активізації транскордонних угод [27].

Усередині групи країн, що розвиваються, розриви ще контрастніші. У 2024 році ППІ до Африки зросли на 75% до 97 млрд дол. США, але приріст значною мірою забезпечив один великий проект; без нього загальний рівень становив близько 64 млрд дол. США. Потоки до країн АСЕАН досягли приблизно 226 млрд дол. США, що означало приріст близько 8,5% і рекордний обсяг для регіону. Водночас у Китаї ППІ скоротилися на 29% другий рік поспіль, що підштовхнуло перерозподіл виробничих ланцюгів у межах Азії [26]. Порівняння ефектів діяльності БНК у розвинених країнах і країнах, що розвиваються, дає змогу виявити істотні відмінності у масштабах, формах і результатах їх інвестиційної присутності. Для систематизації ключових кількісних відмінностей за основними каналами впливу доцільно подати узагальнені показники в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Ключові кількісні відмінності ефектів БНК у розвинених країнах та країнах, що розвиваються (2024 р.)

Показник (канал впливу)	Розвинені країни	Країни, що розвиваються
Динаміка припливу ПІІ	–22%	867 млрд дол. США (прибл. без змін у річному вимірі)
Частка «угодної» моделі входження (M&A) в загальному ефекті	Вища (частіше купівля активів)	Нижча (частіше нові потужності/локалізація)
Африка: приплив ПІІ	–	97 млрд дол. США (+75%); без мегапроєкту $\approx$ 64 млрд дол. США
АСЕАН: приплив ПІІ	–	$\approx$ 226 млрд дол. США (+8,5%)
Китай: зміна ПІІ	–	–29%
Орієнтація на нематеріальні активи (роялті, бренд, ІВ)	Вища	Нижча (але швидко зростає у послугах)

Джерело: розроблено автором на основі [13; 29; 39].

З таблиці 2.3 можна зробити висновки, що у розвинених країнах БНК частіше входять на ринок через придбання компаній, тому головний економічний ефект зосереджується у швидкій зміні власності, доступі до технологій, брендів і каналів збуту. Такі угоди можуть підвищувати продуктивність за рахунок інтеграції в глобальні платформи, оптимізації ланцюгів і цифровізації. Проте їхній внесок у нові капітальні вкладення часто нижчий, ніж у випадку «greenfield» інвестицій, що обмежує прямий ефект на зайнятість у реальному секторі. У країнах, що розвиваються, навпаки, саме «greenfield» і локалізація створюють швидкий приріст робочих місць і виробничого випуску. Тому там результативність присутності БНК найчастіше вимірюється не обсягом угод, а кількістю нових ліній, постачальників і експортних контрактів.

Різниця також проявляється через структуру інвестиційних інструментів. У країнах, що розвиваються, міжнародне проєктне фінансування, критичне для інфраструктури, у 2024 році впало майже на третину, а оголошення «greenfield» проєктів за вартістю скоротилися майже на п'яту частину. Це означає, що навіть за стабільного загального припливу ПІІ якість інвестицій змістилася від великих довгих проєктів до обережніших, менших за масштабом рішень. У розвинених країнах чутливішим показником стає не проєктне фінансування, а циклічність ринку корпоративних угод і переоцінка активів [39]. У підсумку, однакові

«headline» цифри ПІІ можуть означати різні речі: для розвинених – фінансові перетоки, для країн, що розвиваються – реальні потужності або їх скорочення.

Відмінності між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, у 2024 році проявлялися не лише в обсягах ПІІ, а й у структурі інвестиційних інструментів та характері інвестиційної активності БНК. Для наочнішого відображення цієї інвестиційної динаміки доцільно подати порівняння ключових показників на рис. 2.6.

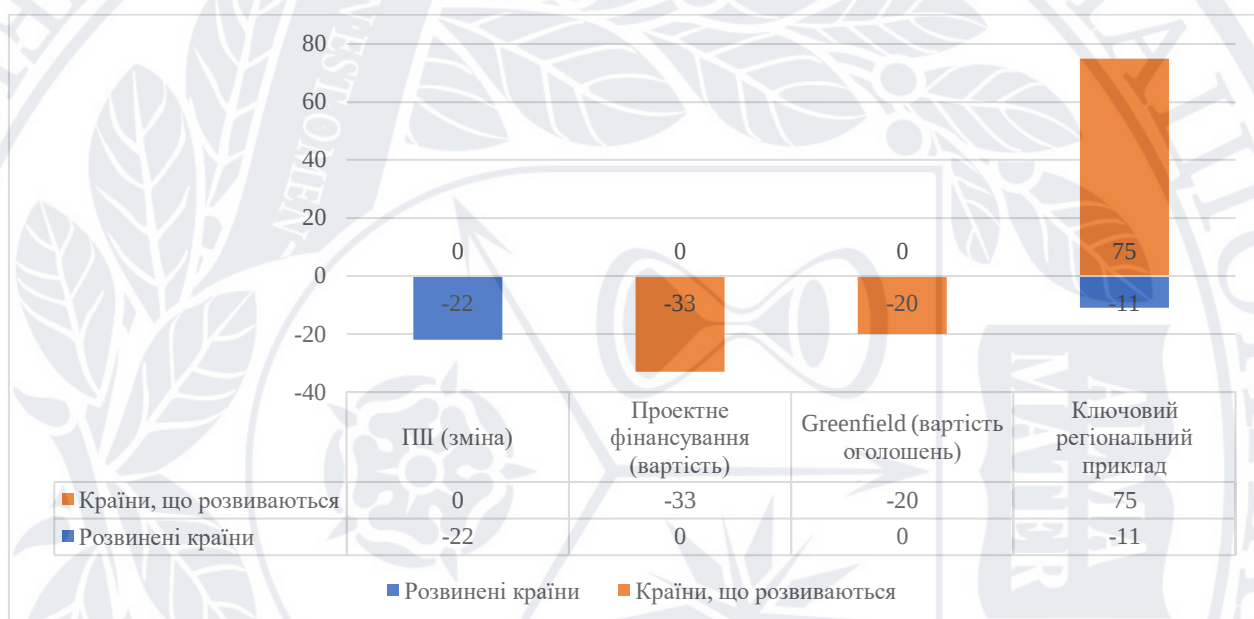

Рисунок 2.6 – Порівняння інвестиційної динаміки, що визначає ефекти БНК: розвинені країни проти країни, що розвиваються (2024 р.), %

Джерело: розроблено автором на основі [13; 39].

Як показує рисунок 2.6, у технологічному вимірі розвинені країни отримують від БНК більше ефектів через R&D, патенти, венчурні інвестиції та інженерні центри. Саме тут концентрується управління нематеріальними активами, а отже й основна частина маржі та рент від інтелектуальної власності. Для країн, що розвиваються, технологічний ефект часто стартує зі стандартів якості, управлінських практик, цифрового обліку та логістики, а перехід до інженерних компетенцій відбувається лише за умови локалізації складніших функцій. Якщо в країні залишається лише складальна ланка, приріст

продуктивності можливий, але технологічний розрив зберігається. Тому найкращі результати демонструють країни, які поєднують притік БНК із розвитком місцевих постачальників і підготовкою кадрів.

Фіскальна різниця між групами країн проявляється через здатність контролювати трансфертне ціноутворення і структуру пільг. У розвинених країнах контроль жорсткіший, а суспільний тиск на податкову прозорість вищий, тому «витік» бази складніше реалізувати без ризиків. У країнах, що розвиваються, надмірні стимули можуть призводити до ситуації, коли великі обсяги діяльності БНК не дають пропорційного приросту бюджетних доходів. Окремо впливають глобальні податкові реформи: оцінки ОЕСР показують потенційний приріст надходжень від корпоративного оподаткування на рівні 155–192 млрд дол. США на рік за рахунок механізму мінімального ефективного оподаткування. Для розвинених економік це означає посилення інструментів протидії «низькоподатковим» схемам, а для країн, що розвиваються – шанс зменшити мотивацію до «гонки пільг», якщо інституції здатні адмініструвати правила [17].

Узагальнено, у розвинених країнах ефекти БНК концентруються в інноваціях, продуктивності та контролі над високомаржинальними функціями, тоді як у країнах, що розвиваються, ключовий внесок частіше формується через потужності, зайнятість і експорт. Негативні наслідки в розвинених країнах частіше пов'язані з ринковою концентрацією та податковими практиками, а в країнах, що розвиваються – з витоком доданої вартості, залежністю регіонів і обмеженою технологічною глибиною. Різниця в підсумках визначається тим, чи перетворює держава присутність БНК на розвиток локальних постачальників, інженерних компетенцій і місцевої доданої вартості. Саме ці параметри відділяють короткостроковий інвестиційний ефект від довгострокового економічного розвитку.

Висновки до розділу 2

У другому розділі встановлено, що багатонаціональні корпорації є одним із ключових суб'єктів формування сучасної світової економіки, оскільки саме через них значна частина прямих іноземних інвестицій, технологій, управлінських практик і виробничих ланцюгів інтегрується в економіку країн-реципієнтів. Доведено, що вплив БНК на приймаючі країни має багатоканальний характер: він проявляється через приплив капіталу, створення робочих місць, розвиток експорту, підвищення продуктивності, передачу технологій і включення національних підприємств у глобальні ланцюги доданої вартості. Водночас ефект діяльності БНК залежить не лише від масштабів інвестицій, а й від структури вкладень, галузевої спрямованості та рівня інтеграції іноземних філій у національну економіку.

У ході аналізу з'ясовано, що для розвинених країн присутність БНК найчастіше означає посилення інноваційної активності, розвиток високотехнологічних секторів, концентрацію дослідницьких центрів і розширення глобальної конкурентоспроможності. У таких економіках БНК, як правило, виконують не лише виробничі, а й управлінські, фінансові, інженерні та науково-дослідні функції, що забезпечує високу частку локальної доданої вартості. Для країн, що розвиваються, позитивний ефект частіше пов'язаний із розширенням зайнятості, зростанням експорту, модернізацією окремих виробництв і припливом капіталу, однак технологічна віддача в багатьох випадках залишається нижчою через обмежену локалізацію складних функцій, слабший розвиток постачальницької бази та нижчу інституційну спроможність держави.

Також доведено, що діяльність БНК несе не лише позитивні, а й суперечливі наслідки для економічного розвитку країн-реципієнтів. Поряд із модернізацією виробництва та розширенням інвестиційної бази можуть виникати ризики витіснення національних виробників, посилення монополізації окремих ринків, виведення прибутків за кордон, податкових втрат і закріплення сировинної або складальної спеціалізації економіки.

Отже, у другому розділі обґрунтовано, що вплив багатонаціональних корпорацій на економічний розвиток країн є диференційованим і визначається сукупністю внутрішніх умов країни-реципієнта. Найбільші вигоди отримують ті держави, які здатні не просто залучати БНК, а використовувати їхню присутність для нарощування локальної доданої вартості, розвитку технологічних компетенцій, підвищення експортного потенціалу та структурної модернізації економіки.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВПЛИВУ БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

3.1 Інструменти державної політики регулювання діяльності БНК

Державна політика залучення та регулювання діяльності багатонаціональних корпорацій спрямована на забезпечення балансу між притоком інвестицій і захистом національних економічних інтересів. Основним інструментом є формування прозорого інвестиційного режиму, який гарантує захист прав іноземних інвесторів і водночас визначає правила функціонування їхнього капіталу в країні. В Україні правові основи такої політики визначаються законодавством про режим іноземного інвестування, що передбачає національний режим діяльності інвесторів та гарантії від зміни законодавства [3].

Практична ефективність державної політики значною мірою залежить від здатності забезпечити стабільність валютного регулювання та свободу розрахунків. Законодавство про валюту і валютні операції встановлює принцип валютної лібералізації, що дозволяє корпораціям вільно здійснювати міжнародні інвестиційні операції та репатріацію капіталу. Для держави це означає необхідність одночасно підтримувати інвестиційну привабливість і контролювати фінансові ризики, пов'язані з відтоком коштів за кордон.

Важливою складовою державної політики є інституційне супроводження інвесторів. Офіційні матеріали щодо інвестиційного клімату демонструють, що держава поступово переходить від моделі пасивного залучення капіталу до активного супроводу інвестиційних проєктів. Такий підхід передбачає підготовку інвестиційних кейсів, консультаційну підтримку та координацію взаємодії між інвестором і органами влади. Це зменшує транзакційні витрати корпорацій і підвищує швидкість реалізації інвестиційних рішень.

Підвищення ефективності взаємодії з БНК вимагає чіткого визначення пріоритетних галузей для залучення іноземного капіталу. Найбільший ефект для економіки формується у сферах із високою доданою вартістю, де інвестиції

поєднуються з передачею технологій та створенням кваліфікованих робочих місць. Державна політика має бути спрямована на стимулювання локалізації виробництва та інтеграції національних підприємств у глобальні виробничі ланцюги.

Системне регулювання діяльності БНК неможливе без забезпечення конкурентного середовища. Антимонопольний контроль концентрацій дозволяє запобігти надмірному посиленню ринкової влади міжнародних корпорацій, що особливо актуально для секторів із високою часткою іноземного капіталу. Регулювання з боку органів конкуренції забезпечує збереження ринкової рівноваги та підтримує умови для розвитку національного бізнесу. У сучасних умовах державна політика дедалі більше орієнтується на стимулювання інвестицій у відбудову та модернізацію економіки. Залучення БНК розглядається як інструмент прискорення структурних змін, зокрема через реалізацію інфраструктурних та промислових проєктів. Дослідження показують, що участь міжнародних корпорацій у відбудові сприяє швидшому оновленню виробничої бази та підвищенню технологічного рівня економіки.

Для підвищення ефективності державної політики необхідно орієнтуватися на прозорість статистичної бази та регулярний моніторинг інвестиційних потоків. Методологічні стандарти державної статистики забезпечують єдині підходи до обліку інвестицій зовнішньоекономічної діяльності, що дозволяє аналізувати структуру вкладень і оцінювати реальний вплив БНК на економіку. Використання стандартизованих методологій підвищує якість управлінських рішень у сфері інвестиційної політики [35].

Ефективне залучення БНК потребує не лише створення сприятливого інвестиційного клімату, а й формування цілісної системи державного регулювання, яка поєднує стимули для інвестора з механізмами захисту національних економічних інтересів. Основні напрями такої політики, інструменти їх реалізації та очікувані економічні результати узагальнено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Основні рекомендації державної політики щодо залучення та регулювання діяльності БНК

Напрямок політики	Інструменти реалізації	Очікуваний економічний результат
Правове регулювання	Гарантії інвесторам, національний режим	Стабільність інвестиційного середовища
Валютна політика	Лібералізація валютних операцій	Зростання інвестиційної активності
Конкурентна політика	Контроль економічних концентрацій	Запобігання монополізації ринків
Інституційний супровід	Інвестпортали, консультаційна підтримка	Скорочення строків реалізації проєктів

Джерело: розроблено автором на основі власного аналізу.

Відповідно до таблиці 3.1, можна зробити висновок, що окремим напрямом є просування інвестиційних можливостей через державні інституції. Інвестиційний портал України систематизує галузеві пропозиції та інвестиційні кейси, що скорочує час прийняття рішень міжнародними корпораціями. Наявність відкритої інформації про інвестиційні можливості дозволяє підвищити прозорість ринку та зменшити витрати входу для потенційних інвесторів [37]. Це підсилює конкурентоспроможність країни у боротьбі за міжнародний капітал.

Державна політика регулювання БНК також передбачає координацію дій між економічними, фінансовими та регуляторними органами. Узгодженість рішень дозволяє уникати регуляторних суперечностей, що можуть стримувати інвестиційну активність. Практика показує, що саме прогнозованість державної політики є одним із вирішальних факторів при виборі країни для розміщення виробництва.

Ефективність державної політики напряму залежить від здатності забезпечити баланс між залученням інвестицій та контролем за економічними ризиками. Надмірна лібералізація без інституційного контролю може посилювати залежність від зовнішнього капіталу, тоді як надмірне регулювання знижує інвестиційну привабливість. Саме тому сучасна політика має базуватися

на поєднанні стимулювання інвесторів і контролю за структурою їхньої діяльності.

У підсумку державна політика залучення та регулювання діяльності БНК повинна бути орієнтована на конкретні економічні результати: зростання інвестицій, збільшення реінвестування прибутків, розвиток промисловості та підвищення технологічного рівня економіки.

3.2 Світовий досвід використання потенціалу БНК для розвитку країн

Світовий досвід показує, що багатонаціональні корпорації можуть бути не лише джерелом капіталу, а й інструментом структурної модернізації економіки. Найуспішніші країни розглядають прихід БНК як частину довгострокової промислової та інноваційної політики, а не як разову «угоду про інвестиції». Результат формується там, де держава чітко визначає пріоритетні сектори, прив'язує підтримку до вимірюваних зобов'язань і контролює виконання. Водночас зберігається баланс між привабливістю умов для інвестора та захистом національних інтересів. Саме цей баланс визначає, чи перетвориться присутність БНК на джерело продуктивності, експорту та нових компетенцій [33].

Окремий блок успішних практик сформувався у країнах, які будували індустріалізацію через інтеграцію в глобальні ланцюги доданої вартості. Їхня модель ґрунтувалася на стимулюванні виробничих інвестицій, розвитку індустріальних парків і підтримці логістики. Ключова різниця полягала в тому, що інвестиційна політика одразу включала вимоги до локального постачання, стандартів якості та навчання персоналу. Унаслідок цього БНК ставали «якорями» для цілих виробничих екосистем, а не ізольованими підприємствами. Виробниче зростання підкріплювалося розвитком місцевих підприємців, що підвищувало локальну додану вартість.

Паралельно світова практика демонструє інший тип політики – технологічно-інноваційний. У ньому держава робить акцент на залученні БНК до створення інженерних центрів, R&D-підрозділів, співпраці з університетами та

локалізації нематеріальних активів [7]. Результат вимірюється не тільки обсягом інвестицій, а й кількістю інженерних робочих місць, запуском центрів компетенцій, участю в стартап-екосистемах. Такі механізми працюють лише там, де є достатня якість освіти, захист прав інтелектуальної власності та прозорі правила для інноваційного бізнесу. У протилежному випадку БНК залишає в країні переважно операційну частину, а високі маржинальні функції – за кордоном.

Важливим світовим трендом є перехід від «податкових подарунків» до стимулів, прив'язаних до результатів. Країни, які досягли кращих ефектів, обмежували необґрунтовані пільги й замінювали їх цільовою підтримкою: грантами на навчання персоналу, компенсацією витрат на інфраструктуру, співфінансуванням досліджень, швидкими адміністративними процедурами. Така логіка зменшує ризик, коли інвестор користується пільгою без створення значного економічного ефекту. У центрі уваги опиняються локальна додана вартість, технологічна глибина і стійкість зайнятості. Саме тому сучасна політика щодо БНК дедалі частіше працює через інвестиційні угоди з КРІ та прозорими механізмами звітності.

Окрему роль відіграє політика розвитку місцевих постачальників, яка у світовій практиці стала одним із найефективніших інструментів «вшивання» БНК у національну економіку. Вона включає сертифікацію МСП, програми якості, доступ до фінансування для модернізації та платформи пошуку підрядників. Унаслідок цього зростає частка локальних закупівель, підвищуються стандарти виробництва й управління, розширюється база внутрішнього бізнесу [23]. Позитивний ефект посилюється тоді, коли БНК зобов'язуються передавати стандарти та технічні вимоги постачальникам, а держава підтримує їхнє виконання. Такий механізм дозволяє країні не «обслуговувати» інвестора, а нарощувати власну конкурентоспроможність.

Світовий досвід свідчить, що використання потенціалу БНК для розвитку країни є результативним лише за умови поєднання інвестиційних стимулів із політикою розвитку локальних зв'язків, людського капіталу та інноваційної

інфраструктури. Для узагальнення ключових інструментів та їх очікуваних ефектів доцільно звернутися до рис. 3.2.

Рисунок 3.2 – Використання потенціалу БНК для розвитку країни: ключові інструменти та очікувані ефекти, %

Джерело: розроблено автором на основі [23; 35; 37].

Як показує рисунок 3.2, практика багатьох держав також доводить значення конкурентної політики та контролю концентрації ринку. Без цього ефекти від БНК можуть супроводжуватися витісненням національних виробників, зниженням конкуренції та уповільненням інновацій усередині країни. Успішні приклади демонструють, що держава одночасно заохочує інвестиції та забезпечує рівні правила гри, включно з прозорими закупівлями, недискримінаційним доступом до інфраструктури і контролем домінування. Це особливо важливо в секторах мережеских послуг, торгівлі та фінансів, де ринкова влада формується швидко. Сильна конкуренція робить присутність БНК більш продуктивною, бо змушує інвестора локально вдосконалювати продукт і технології.

Не менш важливим елементом світової практики є управління ризиками відтоку прибутків і фінансових дисбалансів. Найрезультативніші країни

поєднують привабливий інвестиційний режим із прозорими правилами оподаткування, контролем трансфертного ціноутворення та вимогами до звітності. Це не означає адміністративного тиску, але забезпечує передбачувані рамки для інвестора і держави. Такі підходи дають змогу зменшувати «витік» бази оподаткування і збільшувати ефект реінвестування. У підсумку держава отримує більш стійкі фінансові результати без зростання регуляторної невизначеності. Додатковим напрямом є політика «підвищення технологічної глибини» присутності БНК. У світовій практиці вона реалізується через стимули для локалізації інженерних функцій, створення центрів сервісу та дизайну, участь у науково-освітніх програмах.

Водночас міжнародний досвід свідчить, що довгостроковий позитивний ефект від діяльності БНК виникає не автоматично, а за наявності цілісної державної політики, яка поєднує стимули для інвестора з механізмами закріплення створеної доданої вартості в національній економіці. Йдеться насамперед про підтримку локальних постачальників, розвиток професійної освіти, сприяння кооперації між бізнесом, університетами й дослідницькими центрами, а також формування інституцій, здатних супроводжувати складні інвестиційні проекти. Саме за таких умов присутність БНК перетворюється з фактора простого залучення капіталу на інструмент структурної модернізації економіки, поширення сучасних управлінських практик, підвищення продуктивності праці та формування власної інноваційної бази країни-реципієнта.

Результати з'являються тоді, коли БНК не лише виробляє, а й частково проектує, тестує, адаптує продукт або технологію в країні. Це створює попит на висококваліфіковану працю та закладає основу для виникнення місцевих технологічних компаній. Без такого переходу економіка часто отримує зайнятість і експорт, але повільно нарощує власні компетенції [14].

Світова практика засвідчує, що ефективне використання потенціалу БНК потребує поєднання індустріальної, інноваційної, кадрової, фінансової та конкурентної політики. Саме узгодженість цих інструментів визначає, чи

перетворюється присутність БНК на довгостроковий чинник розвитку національної економіки.

Для узагальнення основних інструментів використання потенціалу БНК у світовій практиці та результатів їх застосування доцільно звернутися до таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Інструменти використання потенціалу БНК у світовій практиці та їхній результат

Напрямок політики	Інструмент (суть)	Результат для економіки	Типовий індикатор контролю
Індустріальна політика	Індустріальні парки, швидкі дозволи, інфраструктурні пакети	Прискорення запуску виробництва і зростання інвестиційної активності	частка «greenfield» проєктів у пріоритетних секторах
Локалізація та постачальники	Програми розвитку МСП-постачальників, сертифікація, стандарти якості	Зростання локальної доданої вартості та зайнятості	частка локальних закупівель у витратах БНК
Ринок праці	Навчання персоналу, дуальна освіта, центри підготовки	Підвищення кваліфікації та продуктивності	кількість сертифікованих працівників/програм навчання
Інновації	Стимули для R&D, спільні лабораторії, партнерства з університетами	Зміцнення технологічної бази та інженерних компетенцій	частка витрат на R&D у діяльності філій
Фіскальна політика	Прозорі стимули з КРІ, контроль ТЦУ, звітність	Зростання стійких податкових надходжень і реінвестування	частка реінвестованого прибутку / ефективна ставка оподаткування
Конкуренція	Антимонопольний контроль, скринінг угод у чутливих секторах	Збереження конкуренції та захист національних виробників	рівень концентрації ринку / кількість регуляторних рішень

Джерело: розроблено автором на основі [14; 23; 35].

Таблиця 3.2 та світовий досвід показують, що найбільші вигоди виникають тоді, коли держава не обмежується «запрошенням інвестора», а будує систему супроводу інвестицій протягом усього циклу проєкту. До такої системи входять сервісні офіси для інвестора, єдині вікна, узгодженість рішень між міністерствами, місцевою владою та регуляторами. Це суттєво зменшує трансакційні витрати та скорочує строки реалізації інвестицій. Водночас наявність чіткої системи контролю КРІ робить підтримку взаємовигідною і знижує ризик формального виконання зобов'язань. Саме тому країни-конкуренти все частіше «змагаються» не пільгами, а якістю інституцій і сервісу [40].

Порівняння моделей підтримки БНК свідчить, що найбільш результативною є не політика безумовних пільг, а система стимулів, пов'язана з досягненням конкретних економічних результатів. Для наочнішого відображення відмінностей між моделями «пільги без КРІ» та «стимули з КРІ» доцільно подати їх порівняння на рис. 3.3.

Рисунок 3.3 – Результативність політики щодо БНК: порівняння «пільги без КРІ» та «стимули з КРІ», %

Джерело: розроблено автором на основі [33; 40].

Узагальнення світових практик дозволяє сформулювати чітку логіку: ефекти БНК стають довгостроковими лише тоді, коли країна підвищує локальну додану вартість, створює компетенції та утримує інвестиції через передбачувані правила. Короткострокові інструменти, які не мають прив'язки до результату, часто формують слабку віддачу і посилюють залежності. Натомість інструменти локалізації, розвитку постачальників, інноваційної співпраці та контролю КРІ дають системний ефект у продуктивності й експортному потенціалі. Саме тому найуспішніші моделі не копіюють пільги інших країн, а будують власну інституційну спроможність. У підсумку БНК стають не заміною національного розвитку, а каталізатором модернізації економіки.

3.3 Перспективи та стратегічні пріоритети співпраці України з БНК

Перспективи співпраці України з багатонаціональними корпораціями в умовах глобальної економіки визначаються здатністю перетворювати іноземні інвестиції на відновлення виробництва, зростання експорту і підвищення продуктивності. На глобальному рівні у 2024 році «headline» обсяг ПІІ становив близько 1,5 трлн дол. США, однак у порівнюваній оцінці (без кондуїтних потоків) зафіксовано спад на 11%, що означає жорсткішу конкуренцію за «продуктивні» інвестиції. У структурі глобальної активності БНК одночасно зросла роль угод М&А: їхня вартість збільшилася з 387 до 443 млрд дол. США (+14%), а це означає, що інвестори частіше купують активи, ніж будують нові потужності. Для України стратегічний інтерес полягає в тому, щоб змістити фокус у бік проєктів із реальними виробничими лініями, локалізацією та експортною орієнтацією. Саме такі проєкти дають вимірюваний мультиплікативний ефект у зайнятості, податкових надходженнях і ланцюгах постачання.

Першим стратегічним пріоритетом є залучення БНК у переробну промисловість із чіткою вимогою зростання локальної доданої вартості. Світова динаміка показує, що у 2024 році кількість оголошених промислових «greenfield» проєктів зросла до 19 356 (+3%), але їхня загальна вартість знизилася до близько

1,3 трлн дол. США (–5%), тобто корпорації частіше обирають менші за масштабом і швидші в реалізації рішення. Для України це означає доцільність «пакетної» інфраструктурної пропозиції для інвестора: індустриальні парки, підключення, логістика і швидкі дозволи, щоб скорочувати строки запуску. Базовим КРІ у таких проєктах має бути не тільки обсяг капіталовкладень, а й частка локальних закупівель та динаміка експорту [10]. Реалістичний орієнтир для угод з БНК – підвищення частки локальних закупівель щонайменше до 30–40% у перші роки з подальшим зростанням до 50–60% у разі розширення мережі постачальників.

Другим пріоритетом є розвиток співпраці з БНК у високотехнологічних і цифрових напрямках, де Україна може швидше нарощувати людський капітал і інтеграцію у європейські ланцюги. Глобальний інвестиційний контекст показує, що саме «довгі» інфраструктурні та енергетичні інвестиції відчутно просіли: у 2024 році кількість угод міжнародного проєктного фінансування зменшилася з 1 673 до 1 493 (–11%), а їхня вартість скоротилася на 26%. Це означає, що країни, які хочуть залучати великі «довгі» проєкти, мають посилювати гарантійні механізми, які знижують ризики для інвестора. Для України практичним КРІ у цифрових проєктах можуть бути показники кількості створених робочих місць у технічних ролях і обсяг інвестицій у навчання, а в інженерних проєктах – запуск центрів сервісу/підтримки/тестування з чітким планом росту. Стратегічна мета – щоб частка інженерних і сервісних функцій у проєктах БНК зростала не епізодично, а системно.

Третім пріоритетом є модернізація інфраструктури та енергетики у зв’язці з виробничими кластерами, оскільки саме це визначає рішення БНК щодо розміщення потужностей. Світова статистика 2024 року показує, що інвестори стали обережнішими в капіталомістких рішеннях, а отже вирішальним стає зниження проєктних ризиків і прискорення реалізації. Для України це означає, що індустриальні парки повинні працювати як «готовий продукт» із підключенням до мереж, логістикою та сервісом, а не як формальний статус. Практичний орієнтир для великих індустриальних майданчиків – скорочення

строків адміністративних процедур до 3–6 місяців для стандартних виробничих проєктів і до 9–12 місяців для складніших інфраструктурних рішень. Додатковий КРІ – частка проєктів, які переходять від меморандуму до фактичного будівництва, бо саме це відділяє реальні інвестиції від декларативних.

Четвертим пріоритетом є прозорість правил і захист конкурентного середовища, щоб ефекти БНК не перетворювалися на монополізацію та витіснення національних виробників. У світі у 2024 році було зафіксовано 174 нові інвестиційні політичні заходи, при цьому рекордні 45% «pro-investor» заходів становили саме інвестиційні стимули, що підкреслює глобальну конкуренцію держав за інвестора. Для України важливо, щоб стимули були умовними й прив'язаними до результату: зайнятість, експорт, локальна додана вартість, R&D, розвиток постачальників. У фіскальному вимірі критично зменшувати ризики витоку бази через трансфертне ціноутворення та внутрішньокорпоративні платежі, використовуючи прозору звітність і контрольні індикатори. Практичний КРІ для держави – зростання частки реінвестованого прибутку у загальній структурі ПІІ та скорочення дисбалансів між «декларованими» інвестиціями і реальними капітальними вкладеннями [39].

П'ятим пріоритетом є державний супровід інвестиційних проєктів у форматі «єдиного вікна» з контролем виконання КРІ на всьому циклі. Міжнародна практика показує, що конкурентні переваги все частіше формуються не пільгами, а організаційною ефективністю держави – швидкістю рішень, координацією та передбачуваністю регуляторних процедур. Для України це означає необхідність вимірюваних стандартів сервісу для інвестора: строки погоджень, прозорість умов, стабільність правил. Реалістичною ціллю на 3–5 років є підвищення «цільового рівня» ключових пріоритетів до 70–82% при поточному рівні близько 40–55%, що відображає різницю між «базовою спроможністю» та «конкурентним стандартом» [15]. Саме концентрація на виробничій та технологічній глибині, локальній доданій вартості й керованості ризиків робить співпрацю з БНК стратегічним ресурсом відновлення.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі досліджено проблеми та перспективи оптимізації впливу багатонаціональних корпорацій на економічний розвиток країн і встановлено, що результативність їх діяльності значною мірою визначається якістю державної політики. Обґрунтовано, що ефективне регулювання БНК не зводиться лише до залучення іноземного капіталу, а має поєднувати правові гарантії для інвестора, валютну лібералізацію, антимонопольний контроль, інституційний супровід проєктів і системний моніторинг інвестиційних потоків. Саме така комбінація інструментів дозволяє забезпечити баланс між інвестиційною привабливістю країни та захистом її національних економічних інтересів.

У процесі узагальнення світового досвіду встановлено, що найбільший позитивний ефект від присутності БНК формується в тих країнах, де держава орієнтується не на короткострокове залучення капіталу, а на довгострокову структурну модернізацію економіки. Найбільш результативними є підходи, що передбачають розвиток місцевих постачальників, підтримку індустриальних парків, стимулювання локалізації виробництва, залучення корпорацій до інноваційної діяльності, створення інженерних і сервісних центрів, а також використання стимулів, прив'язаних до конкретних показників результативності.

На основі проведеного аналізу визначено, що для України ключове значення мають не будь-які іноземні інвестиції, а саме ті, що забезпечують виробничу, технологічну та експортну глибину. Перспективними стратегічними пріоритетами співпраці України з БНК є залучення корпорацій у переробну промисловість, високотехнологічні та цифрові напрями, інфраструктурні й енергетичні проєкти, а також розвиток індустриальних майданчиків із готовою логістичною та регуляторною базою.

Отже, оптимізація впливу багатонаціональних корпорацій повинна ґрунтуватися на переході від пасивної моделі прийняття інвестицій до активної моделі стратегічного управління ними. Для України це означає необхідність будувати співпрацю з БНК на основі прозорих правил, прогнозованого

регуляторного середовища, чітких KPI, конкурентної політики та інституційної спроможності супроводжувати інвестиційні проєкти протягом усього циклу їх реалізації. Лише за таких умов діяльність багатонаціональних корпорацій стане не джерелом залежності, а реальним інструментом відновлення, модернізації та довгострокового економічного розвитку держави.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що багатонаціональні корпорації є одним із ключових факторів сучасного економічного розвитку країн, оскільки забезпечують значні обсяги інвестицій, доступ до міжнародних ринків та технологічне оновлення виробництва. Їхня діяльність сприяє формуванню нових виробничих ланцюгів, підвищенню продуктивності праці та розвитку інноваційної складової економіки. Водночас позитивний ефект безпосередньо залежить від рівня державного регулювання та здатності країни інтегрувати іноземний капітал у власну економічну систему.

Аналіз показав, що ефективність взаємодії держави з багатонаціональними корпораціями визначається якістю інституційного середовища, стабільністю правового поля та прозорістю інвестиційної політики. Саме системні державні механізми дозволяють мінімізувати ризики економічної залежності та водночас посилювати позитивні результати у вигляді розвитку промисловості, зайнятості та зростання експорту. Практичне значення має також постійний моніторинг структури інвестицій і секторної концентрації капіталу.

У ході роботи встановлено, що найбільші економічні переваги виникають тоді, коли іноземні корпорації інтегрують локальні підприємства у глобальні виробничі мережі. Це сприяє розвитку внутрішнього бізнесу, створює додаткові робочі місця та підвищує рівень конкурентоспроможності національної економіки. Локалізація виробництва та передача технологій виступають ключовими умовами довгострокового позитивного ефекту від діяльності БНК.

Разом із перевагами було визначено і низку ризиків, серед яких основними є висока концентрація інвестицій у окремих секторах, потенційний відтік прибутків за кордон та посилення залежності від зовнішніх рішень міжнародних корпорацій. Саме тому державна політика повинна поєднувати стимулювання інвестицій із ефективними інструментами контролю, конкурентного регулювання та економічного прогнозування. Баланс між відкритістю ринку і захистом національних інтересів є визначальним фактором стабільності.

Перспективи подальшої співпраці країн з багатонаціональними корпораціями пов'язані з глобальними тенденціями цифровізації, регіоналізації виробництва та переходу до високотехнологічної економіки. У цих умовах країни, що забезпечують стабільні правила гри та розвиток інфраструктури, мають найбільші шанси залучити стратегічних інвесторів. Важливим напрямом стає підтримка інноваційних та експортно орієнтованих проєктів.

Проведений аналіз підтвердив, що ефективність взаємодії держави з БНК значною мірою залежить від узгодженості валютної, інвестиційної та промислової політики. Лише комплексний підхід дозволяє використовувати іноземні інвестиції як інструмент структурної модернізації економіки, а не як короткострокове джерело капіталу. Саме стратегічне планування забезпечує перехід від залежності до партнерської моделі співпраці.

Загалом можна зробити висновок, що багатонаціональні корпорації виступають потужним фактором економічного розвитку, однак їхній вплив є неоднозначним і потребує активної ролі держави. Рациональне поєднання інвестиційної відкритості, регуляторного контролю та підтримки національного бізнесу дозволяє максимально реалізувати позитивні ефекти співпраці. У довгостроковій перспективі саме така модель забезпечує сталий розвиток економіки та зміцнення позицій країни у глобальній системі господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/959-12> (дата звернення: 28.02.2026).
2. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1560-12> (дата звернення: 28.02.2026).
3. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/93/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 28.02.2026).
4. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (дата звернення: 28.02.2026).
5. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2210-14> (дата звернення: 28.02.2026).
6. Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні : Закон України від 17.12.2020 № 1116-IX. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1116-20> (дата звернення: 28.02.2026).
7. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. Верховна Рада України : офіційний вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2473-19> (дата звернення: 28.02.2026).
8. Давидова І. О., Величко К. Ю., Печенка О. І. Транснаціональні корпорації : навчальний посібник. Харків : Форт, 2018. 175 с. URL: <https://repo.btu.kharkiv.ua/items/81fbaa6b-d361-4af3-85ab-06e319d5dc78> (дата звернення: 01.03.2026).

9. Марченко Т. В. Транснаціональні корпорації : навчально-методичний посібник. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, 2022. 184 с. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4719/%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf (дата звернення: 01.03.2026).

10. Транснаціональні корпорації : навчальний посібник / за ред. О. В. Шкурупій. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 240 с. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/academicstaff/shkurupiy-olga-vsevolodivna-publications.pdf> (дата звернення: 01.03.2026).

11. Лещенко М. М. Транснаціональні корпорації : навчально-методичний посібник. Черкаси : ЧДТУ, 2020. 39 с. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/625646/mod_folder/content/0/%D0%9B%D0%B5%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9C.%D0%9C..pdf (дата звернення: 01.03.2026).

12. Рогач О. І., Косьміна В. В. Транснаціональні корпорації та експорт нових індустріальних країн Азії : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 255 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Rohach_Oleksandr/Transnatsionalni_korporatsii_ta_eksport_novykh_industrialnykh_krain_Azii.pdf (дата звернення: 01.03.2026).

13. Воскобоева О. В., Ромащенко О. С. Транснаціональні корпорації в умовах глобалізації економіки України. Бізнес Інформ. 2021. № 1. С. 21–27. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-1_0-pages-21_27.pdf (дата звернення: 01.03.2026).

14. Радченко О. П. Транснаціональні корпорації як рушійна сила транснаціоналізації світової економіки. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2015. URL: <https://rinek.onu.edu.ua/article/download/61632/57373/126647> (дата звернення: 01.03.2026).
15. Пелешок Х. І. Діяльність транснаціональних корпорацій у глобальній економіці. 2021. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstreams/fba4a7b9-0aa2-4ad9-ad8c-5905f45e1e27/download> (дата звернення: 01.03.2026).
16. Юркова К. Д. Транснаціональні корпорації як суб'єкти міжнародної економіки. 2021. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstreams/9ca03e24-7a5d-43c9-9c03-cdd7baeaab52/download> (дата звернення: 01.03.2026).
17. Транснаціональні корпорації : словник / уклад. С. В. Войтко. Київ, 2020. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/32810/1%20Transnatsionalni_korporatsii_Svovnyuk.pdf (дата звернення: 01.03.2026).
18. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навчальний посібник / Я. М. Столярчук та ін. ; за ред. О. В. Шкурупій. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 248 с. URL: <https://library.nusta.edu.ua/depositary/%D0%9E%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8/%D0%94%D0%86%D0%AF%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%84%D0%9C%D0%A1%D0%A2%D0%92%20%D0%97%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%86%D0%A8%D0%9D%D0%AC%D0%9E%D0%95%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%9C..pdf> (дата звернення: 01.03.2026).
19. Стебляк Д. М. Транснаціональні корпорації в міжнародному бізнесі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2024. Вип. 51. URL: https://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/51_2024ua/14.pdf (дата звернення: 01.03.2026).

20. Якубовський С. В. Вплив інвестиційної діяльності ТНК на експортний потенціал України в контексті глобальної цифровізації та європейської інтеграції. Сталий розвиток економіки. 2025. URL: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/1484> (дата звернення: 01.03.2026).
21. Крехівський О. В. Залежності та застереження для України щодо іноземних інвестицій і ТНК. Економіка і прогнозування. 2023. № 1. URL: https://eip.org.ua/?aid=900&page_id=523 (дата звернення: 03.03.2026).
22. Моторнюк У. І., Сліпачик С. В. Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на розвиток українського бізнесу в умовах воєнного стану. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2024. № 2(12). С. 220–. DOI: 10.23939/smeu2024.02.220. URL: <https://ena.lpnu.ua/bitstreams/722b9555-66b4-4e50-8252-96629e780297/download> (дата звернення: 03.03.2026).
23. Білик Р. С., Білик Д. Р., Гаврилюк О. В. Вплив транснаціональних корпорацій на відбудову економіки України в повоєнний період. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023. № 4. DOI: 10.36887/2415-8453-2023-4-23. URL: <https://ujae.org.ua/vplyv-transnatsionalnyh-korporatsij-na-vidbudovu-ekonomiky-ukrayiny-v-povoyennyj-period/> (дата звернення: 03.03.2026).
24. Булик М. О. Оцінка діяльності іноземних ТНК на території України та вплив на національну економіку. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2025. Т. 36(75), № 1. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2025/36_75_1/4.pdf (дата звернення: 03.03.2026).
25. Коровіна Н. В., Бакланова А. О. Основні засади існування транснаціональних корпорацій на глобальному ринку. Управління змінами та інновації. 2024. № 10. DOI: 10.32782/CMI/2024-10-15. URL: https://www.business-inform.net/article/?abstract=2025_3_0_33_40&year=2025 (дата звернення: 03.03.2026).

26. Крехівський О. В. Залежності, денаціоналізація активів та ризики від домінування іноземних інвесторів: контекст ТНК. Економіка і прогнозування. 2023. № 1. DOI: 10.15407/eip2023.01.031. URL: https://eip.org.ua/?aid=900&page_id=523 (дата звернення: 03.03.2026).

27. Роль транснаціональних корпорацій у розвитку міжнародного бізнесу та формуванні економічних ефектів. Бізнес Інформ. 2025. URL: https://www.business-inform.net/article/?abstract=2025_3_0_33_40&year=2025 (дата звернення: 03.03.2026).

28. Трансформування міжнародної торгівлі в умовах глобалізації і цифровізації: акцент на ТНК. Наукові перспективи. 2022. № 5(5). URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/download/1597/1595> (дата звернення: 03.03.2026).

29. Баглей Р. М. Міжнародні корпорації у формуванні кон'юнктури світових ринків: аспекти впливу ТНК. Інфраструктура економіки. 2025. URL: <https://inneco.org/index.php/innecoua/article/download/1465/1618> (дата звернення: 03.03.2026).

30. Національний банк України. Трансформація платіжного балансу під час великої війни : аналітичні матеріали. 2025. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Balance_of_Payments_Transformation-Tucha-2025-12-29.pdf (дата звернення: 03.03.2026).

31. Національний банк України. Оцінка обсягів прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (round tripping), за 2010–2021 рр. 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FDI_round_tripping_pr_2022-03-31.pdf (дата звернення: 03.03.2026).

32. Міністерство економіки України. Інвестиційна діяльність в Україні за 2022 рік. 2023. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail/b6d0940d-2443-41c4-82ec-86e6d2e56973?lang=uk-UA&title=InvestitsiinaDiialnistVUkrainiZa2022-Rik> (дата звернення: 03.03.2026).

33. Міністерство економіки України. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо інвестиційного клімату в Україні. 2023. URL: <https://me.gov.ua/documents/detail?id=93e0fdd8-41bc-4737-a700-75d32c29d885&lang=uk-ua&title=informatsiinoanalitichnimaterialischodoinvestitsiinogoklimatuvukraini> (дата звернення: 03.03.2026).

34. Державна служба статистики України. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності : оперативна інформація, таблиці. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ekon/investzovn_u.htm (дата звернення: 05.03.2026).

35. Державна служба статистики України. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності : методологічні пояснення, метадані. URL: https://ukrstat.gov.ua/metaopus/2021/2_05_03_01_2021.htm (дата звернення: 05.03.2026).

36. Національний банк України. Статистика зовнішнього сектору, зокрема статистика прямих іноземних інвестицій. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 05.03.2026).

37. Національний банк України. Міжнародна інвестиційна позиція : квартальні таблиці, КПБ6. 2025. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/IIP_q.pdf (дата звернення: 05.03.2026).

38. Національний банк України. Оцінка обсягів прямих іноземних інвестицій (round tripping): методологія та результати. 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FDI_round_tripping_pr_2022-03-31.pdf (дата звернення: 05.03.2026).

39. Міністерство економіки України. Інвестиційна діяльність в Україні за 2022 рік : офіційна статистична довідка, огляд. 2023. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail/b6d0940d-2443-41c4-82ec-86e6d2e56973?lang=uk-UA&title=InvestitsiinaDiialnistVUkrainiZa2022-Rik> (дата звернення: 05.03.2026).

40. UkraineInvest. Офіційний інвестиційний портал України: інструменти для інвестора, галузі, кейси. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/> (дата звернення: 05.03.2026).

41. Антимонопольний комітет України. Офіційний сайт: практика контролю концентрацій, конкуренція. URL: <https://amcu.gov.ua/> (дата звернення: 05.03.2026).

42. Міністерство економіки України. Офіційний сайт: політика щодо інвестицій, інвестиційний клімат, огляди. URL: <https://me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 06.03.2026).

43. Державна служба статистики України. Офіційний сайт: бази даних, методології, публікації. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 06.03.2026).